

25 JAAR DOMO

**1938
1963**

25 JAAR DOMO

door

Tj. BOIJENGA

VOORWOORD

De DOMO viert haar vijftienvintig jarig bestaan.

Bij dit jubileum dient op drie belangrijke data de aandacht te worden gevestigd. Allereerst zaterdag 5 maart 1938, de oprichtingsvergadering. De plaatselijke zuivelcoöperaties zoeken samenwerking in regionaal verband. Maar met een beperkt doel, namelijk de verkoop van ondermelk voor gezamenlijke rekening.

Op donderdag 25 maart 1948 besluit de ledenvergadering de doelstelling zodanig te wijzigen dat de „Drentse Onder Melk Organisatie D.O.M.O.” van melkverkopend orgaan wordt omgebouwd tot productiecoö1. Het wordt mogelijk plaatselijke verwerking van melk over te dragen aan het te stichten centrale bedrijf. De basis wordt gelegd voor de groei van de DOMO als melkproduktbedrijf.

Tenslotte maandag 17 december 1962. Opnieuw statutenwijziging. De grondslag van een gelijke bruto melkprijs voor de aangesloten leden wordt op vrijwillige basis aanvaard. Een beslissing, die richting geeft aan het toekomstig beleid.

Drie belangrijke data in de kwart eeuw geschiedenis van de DOMO. Drie belangrijke besluiten van fundamentele betekenis.

Tijdens de oprichtingsvergadering werd de heer A. Ybema, directeur van de coöperatieve zuivel-fabriek te Eext, gekozen tot sekretarispenningsmeester. Hij werd belast met de uitvoering van de genomen besluiten. In 1949 volgde zijn benoeming tot directeur van het centrale bedrijf. Op de dag van ons jubileum is hij vijftienvintig jaar belast geweest met de dagelijkse leiding en het beheer van de DOMO. Hij heeft de gehele ontwikkeling als zodanig meegemaakt en gestimuleerd. Van hem kan gezegd worden: „De mens groeit met de doelen die hij zich stelt” (Goethe. Wij hebben grote waardering voor de wijze waarop hij zijn taak vervult. Wij wensen hem van harte geluk met zijn jubileum.

[04]¹Het bestuur heeft gemeend de oprichting, de ontwikkeling en de samenwerking in dit verband schriftelijk te moeten vastleggen. Wij prijzen ons gelukkig de heer Tj. Boijenga bereid te hebben gevonden dit te willen verzorgen. Hij, die van de oprichting af adviserend bestuurslid is geweest, was daarvoor de aangewezen man. Dat hij naast zijn vele werkzaamheden dit heeft kunnen en willen verzorgen, verdient onze bijzondere dank en waardering.

Dank zijn wij verschuldigd aan de oprichters die de grondslag hebben gelegd op een zodanige wijze, dat aanpassing aan de veranderende omstandigheden steeds mogelijk bleek.

Dank ook aan allen die medewerking hebben verleend aan het bepalen van het beleid en bij de uitvoering van de genomen besluiten.

H. Dekker, Nijeveen
veehouder

¹ [xx] Geeft de nummering aan uit het boek.

De eerste vijftientig jaar wordt met dit jubileum afgesloten. Een bijzonder tijdperk in velerlei opzicht. De technische mogelijkheden zijn enorm gestegen. De sociale orde is grondig gewijzigd. De structuur van de gehele samenleving is aan grote veranderingen onderhevig, veranderingen, die met grote snelheid op ons afkomen.

Deze periode is ten einde. Een nieuwe licht voor ons. Wij zullen ons moeten voorbereiden op het nemen van belangrijke besluiten. De basis is gelegd. Ons werk ligt in het heden, onze blik moet op de toekomst zijn gericht.

Moge het ons gegeven worden, voortbouwend op hetgeen door intensief samenwerken is bereikt, de nieuwe mogelijkheden tijdig aan te passen, in het belang van allen die bij de DOMO betrokken zijn.

voorzitter

NIJEVEEN, november 1962

versie 19-11-2007

Toelichting www.zuivelhistorienederland.nl

Deze 'heruitgave' bevat de integrale inhoud van het boek *25 jaar DOMO*, uit 1962. Als basis heeft het exemplaar gediend wat ik in 1983 – de begin periode van mijn speurtocht naar de (Drentse) zuivelhistorie – gekregen heb van de auteur, oud-bondssecretaris Tj. Boijenga. Van de oorspronkelijke lay-out is in deze 'heruitgave', behoorlijk afgeweken. Voornaamste oorzaak is de verkleining van de afbeeldingen geweest, dit i.v.m. ruimte besparing in de pdf-tekst.

De fouten die ontstaan zijn na 'omzetting' zijn voor rekening van zuivelhistorienederland.nl

WAT ER AAN VOORAFGING

Een bekend gezegde luidt: „*In het verleden ligt het heden, in het nu wat worden zal*”.

Alvorens de geschiedenis van de jubilerende DOMO op papier te zetten, moet de lezer voor een goed begrip van de wording en groei van deze grote en grootsse organisatie weten wat er aan voorafging. Immers: „*in het verleden ligt het heden*”.

Het „verleden” van de fabriekmatige zuivelbereiding in het DOMO-gebied is nog vrij kort. De eerste fabrieken stammen uit het laatst van de vorige eeuw. Als men dit verleden wil doorgronden, is het verstandig nog wat verder terug te gaan.

We kunnen ons gelukkig prijzen, dat in de tijd vóór het ontstaan van de zuivelfabrieken (1888 – 1900) en vóór de oprichting van de Drentse Zuivelbond (1897) er reeds van 1844 af „het Genootschap ter bevordering van de Landbouw in Drenthe” was, kortweg D.L.G. Genoemd. In 1944 werd door de toenmalige sekretaris van het D.L.G., de heer J. Homan, een gedenkboek geschreven, dat ons vele en interessante dingen vertelt op agrarisch gebied in Drenthe.

Buitengewoon interessant zijn ook de in de vorige eeuw door prof. Edelman verzamelde krantenartikelen van Harm Tiesing uit Borger. Een ieder die iets meer wil weten van de toestanden bij de boer en op zijn land, wordt aangeraden deze beide boekwerken eens rustig door te lezen. Hier zij volstaan met vermelding van enkele grepen uit deze boeken als basis voor hoofdstuk II: waarom de D.O.M.O.?

Tj. Boijenga, Assen
bondssektaris

Op de grote stille heide ...

[06] De Drent van thans zal zich moeilijk „de oude Lantschap” van de vorige eeuw kunnen voorstellen. De niet-Drent, die nog nooit een stap heeft gezet in onze provincie, meent nog zo vaak hier te zullen aantreffen „dat land van hei en struiken”, de op de uitgestrekte heidevelden rondlopende scheper, zijn hond en grote kudden schapen, de „Ellerts en Brammerts”, die dit dorre land bevolken. Wanneer deze mens er dan eens toe komt dit gebied zoals hij zich dit voorstelt, te bezoeken, dan zal hij zich de ogen uitwrijven. Hij vindt hei en struiken alleen maar als natuurreser-

vaat, enkele kudden schapen (Havelte, Ruinen en Exlo), die slechts voor de toeristen in stand worden gehouden. En „Ellert en Brammert” kan men nog alleen beleven in het prachtige openluchtmuseum te Schoonoord²).

Wat is dat Drenthe van de vorige eeuw toch veranderd. Rustig kan worden verklaard: als nergens anders in ons land.

Zo bedroeg in 1830 de oppervlakte woeste grond (heide-stuifzandveengronden) 180.000 ha (Drenthe is 270.000 ha). Dat dit „woest en ledig” snel verminderde leert de hiernaast opgenomen grafiek.

In het Drenthe van 1850 was er ook reeds de veehouderij. Harm Tiesing schrijft dat de schapenhouderij het voornaamste onderdeel hiervan was. Het heideschaap kwam in de bossen en op de hei goedkoop [08] aan de kost en leverde de eigenaar naast de wol een weinig melk. In de tweede helft van de vorige eeuw nam de schapenhouderij in Drenthe een grote vlucht en had ieder dorp wel zijn scheper met een kudde van soms duizend en meer schapen.

Ook de mest was voor de boer zeer belangrijk. Toen dan ook in latere jaren het gebruik van kunstmest meer en meer toenam, verdwenen de schapen voor een groot deel en er zijn thans nog slechts enkele „museum-kudden”.

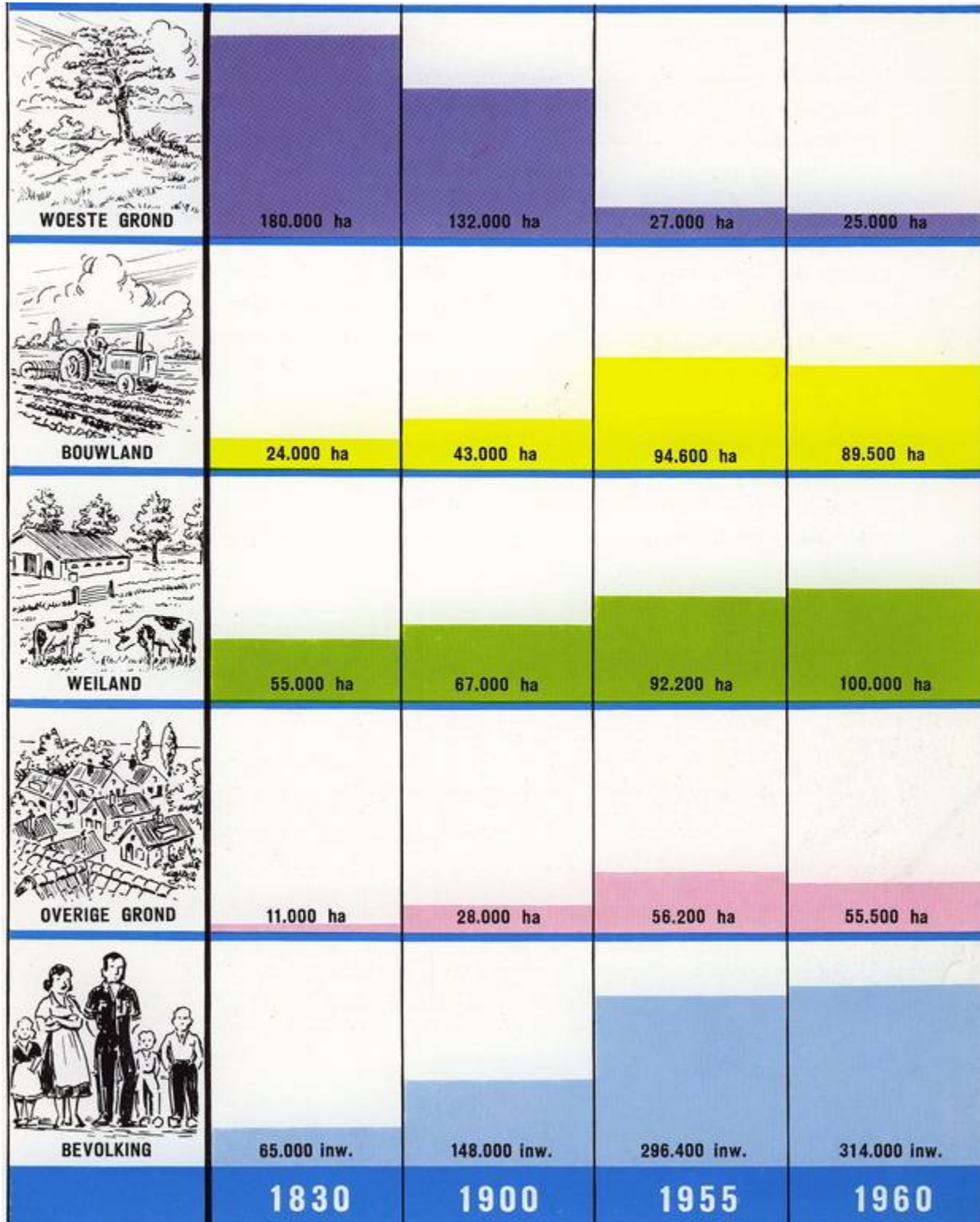
Naast schapen waren er ook koeien. En waar koeien zijn, is melk. En zo oud als het mensdom is, werd er ook steeds uit deze melk zuivel gemaakt. Natuurlijk ging dit zeer primitief. Er waren immers geen fabrieken. De boer, boerin of dochter moest zelf de melk verwerken. In de zandstreken in hoofdzaak tot boter. En al was er dan in de vorige eeuw geen technische dienst van een zuivelbond, omdat er geen zuivelbond was, toch had de boer wel steun bij het botermaken en wel van het Drents Landbouwenootschap D.L.G.

Het D.L.G.-gedenboek vermeldt o.a. Dat in 1852 een prijsvraag werd uitgeschreven over **de beste wijze van botermaken**. Men kon hiermee een „prijs” van 50 gulden verdienen. Vier stukken kwamen binnen onder het motto:

1. Puike boter voor en naar doet ons leven honderd jaar.
2. Zonder vlijtigheid geen voorspoed.
3. Door doen leert men.
4. Ondervinding is de beste leermeesteres.

De jury was streng. 1 en 2 werden te licht bevonden. De naambriefjes werden ongeopend verbrand. 3 en 4 vulden elkaar aan. De prijs werd verdeeld, nl. f 30,- voor nummer 4, de heer Tjalling Abrahams Hofman, landbouwer te Harlingen en f 20,- voor nummer 3, de heer H. Hofman, landbouwer te Nijensleek (gem. Vledder).

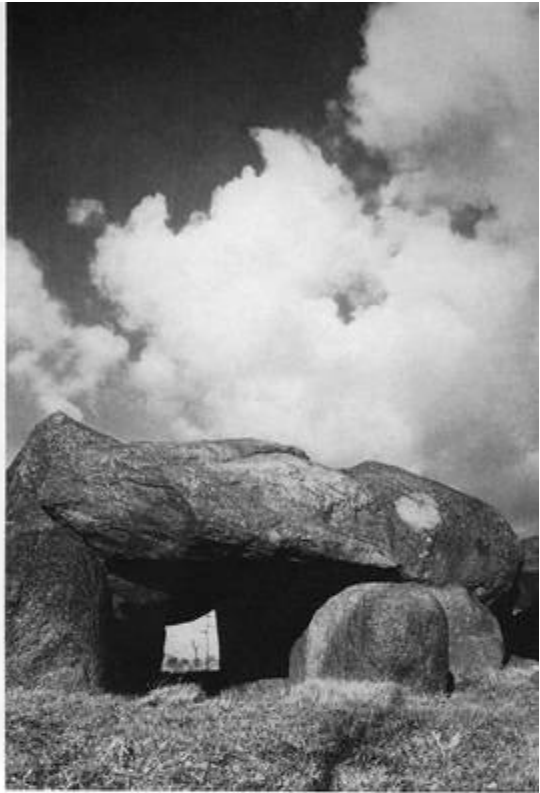
² Zij, die iets van „de olde Lantschap” willen - en moeten - weten, ga hier een dag ronddolen met de oude heer Boelens, die in zo'n plaggenhut, half onder de grond, werd geboren en van de oude tijd op zo'n vlotte en smeuijge wijze kan vertellen.

Hoe Drenthe veranderde

Oud-Drenthe

In 1879 kreeg het D.L.G. Van de heer J. A. Boom, apotheker te Meppel, een flesje boterkleursel uit Denemarken. W. Eleveld te Hijken nam er proeven mee. Het resultaat, zo vermeldt het rapport, was onvoldoende. Het gaf een onaangename smaak aan de boter. Boom bood opnieuw een monster aan. De helft ging naar het proefstation te Wageningen, de andere helft kreeg J. Caspers te Dalen. De proeven duurden tot 1883 en de resultaten werden steeds gunstiger.

Het ging de boer in deze jaren bar slecht. Vooral de afzet van de onder vaak slechte omstandigheden en met uiterst primitieve middelen bereide boter werd steeds moeilijker. Van een normale handel was geen sprake. De kleine boer verruilde bij de winkelier zijn boter tegen **[10]** winkelwaren, de grotere ging met de boter naar de markt. De boterkoopman was in de meeste gevallen ook leverancier van veekoeken. Hoe meer koeken de boer wenste af te nemen, hoe meer hij voor de boter kreeg.

Een bekende botermarkt was die te Meppel (de zgn. Meppeler kluiten waren overal bekend). Het spreekt vanzelf, dat de boer bij een dergelijke ruilhandel tot en met afhankelijk was van zijn afnemers. Het bekende gezegde „een pondje boter kost maar een stoter” (stoter is 12½ ct) stamt uit deze voor de boer benarde tijden. In de bekende, of zo men wil, beruchte tachtiger jaren voltrok zich bij de verwerking van de melk een zeer grote verandering. Friesland en andere melkgebieden begonnen de melk centraal te verwerken. Door de nood der tijden gedreven, begon men de handen ineen te slaan om weg te komen onder het juk van de afhankelijkheid van winkelier en koopman. Vaak gold hierbij „slechter dan nu kan het toch niet”. Het fabriekmatig verwerken van de melk was bovendien mogelijk geworden door het uitvinden van het machinaal ontromen van de melk met de centrifuge.

Ook in Drenthe werden pogingen gedaan om te komen tot het fabriekmatig verwerken van de melk. Denk niet dat dit zo gemakkelijk ging. Het was een heksetoer om de boerinnen het botermaken uit de handen vandaan te halen. Ook toen was, evenals zo vaak, „het oude de vijand van het nieuwe”. Harm Tiesing beschrijft het aldus:

„De Drentse boerinnen konden het niet geloven dat „Heren”, die niet in het landbouwbedrijf waren opgevoed, de botermakerij beter zouden kennen dan zij. Zij waren wantrouwend in zoverre, dat zij de voorgangers inzake deze verbetering in het landbouwbedrijf beschouwden als mensen die bij de voorgestelde nieuwe werkwijze hun eigen beurs zouden vullen”.

Maar, - zo zegt Tiesing – de leiders der vergaderingen (o.a. Landbouwconsulenten), zelf geen veehouders, waren de boeren wel eens te slim af en wonnen dan vaak het pleidooi.

Het D.L.G. Bracht in 1887 in zijn ledenvergadering een rapport uit van een commissie, die een onderzoek had ingesteld bij de roomboterfabriek te Kloosteranjum bij Berlikum (Fr.), een particulier bedrijf van de heer J. Swart. Het is interessant enkele gegevens uit het rapport te noemen. Deze „fabriek” was 12 m lang, 5 m breed en 3 m hoog. Het gebouw (gebouwen zegt het rapport heel voornaam) kostte f 1.500,-, de machines in totaal ook f. 1.500,-, de gereedschappen f 1.000,-. De heer Swart had 31 liter melk nodig voor 1 kg boter, zo zegt het rapport.

[11] De heer Ter Haar merkte in de D.L.G.-vergadering met enige trots op dat hij, hoewel slechts één keer, maar 28 L melk nodig had gehad voor 1 kg boter. Beter sloeg in, dat de heer Swart eerder voor zijn met de hand gekarde boter op de Leeuwarder markt f 4,- beneden de hoogste markt

ontving en nu voor zijn „fabrieks”-boter f 3,- à f 4,- boven deze markt. Geoordeeld werd, dat er in Drenthe wel beste botermakers (botermaaksters) zijn en dat voor hen een fabriekmatige bereiding der boter niet noodzakelijk is, maar dat er daarentegen ook velen zijn die 2e, 3e en 4e keur boter maken. Voor deze zou de fabriekmatige verwerking van de melk wel nodig zijn om boter van 1e keur te maken.

Men meende dat er vakmensen te werk moesten worden gesteld. Gelijk in ieder dorp een smid en een timmerman voor anderen als vakman werken, zo achtte men ook in ieder dorp een botermaker noodzakelijk, die voor anderen boter zou bereiden.

[12] Men ziet het, men ging niet over één nacht ijs. In 1888 ontstonden in De Wijk eindelijk plannen tot oprichting van een boterfabriek. De heer R. Nijsing verklaarde zich een voorstander. Maar naast het leveren van melk aan de fabriek, wilde hij een deel van de melk ook zelf verkarnen om zijn dochters bekend te maken en te doen blijven met de zuivelbereiding hetgeen, zo meende hij, voor de vrouwen van landbouwers een zaak van het grootste nut en het grootste belang was. De fabriek verrees in 1889 aan de Rogatsluis. Het D.L.G. Betaalde de kosten van de commissie van onderzoek. Het deed dit nog enkele malen. De steun van het D.L.G. Was ook wel sterk nodig. De weerstand was, zoals we reeds meldden, hier en daar zeer groot.

Maar de tijd ging verder, de klok kon niet worden stilgezet. Rond de eeuwwisseling telde bijv. Drenthe een 100-tal kleine fabriekjes, hoofdzakelijk handkrachtbedrijfjes.

Men kan er over twisten of de nood der tijden de grote oorzaak van de oprichting van zoveel fabrieken in een betrekkelijk klein gebied was, of dat het de uitvinding was van de centrifuge. Ook kan het zijn dat de sterke gemeenschapszin, de behoefte om in slechte tijden de handen ineen te slaan, een grote rol speelde.

De eerste steen in de muur van de eerste coöperatieve zuivelfabriek in Drenthe te Rogat.

Men zag dat elders de coöperatie, het zelf doen, vruchten begon af te werpen. Wij voor ons nemen aan dat al deze factoren samen de stoot gaven.

Harm Tiesing zegt dat praktisch elk Drents gehucht een handkrachtfabriekje had vanwege de moeilijkheid van het vervoer. Van een onderlinge band was echter geen sprake, maar gelukkig was er een D.L.G. Dat zo nodig en desgewenst steun kon verlenen. Had deze organisatie bij het tot stand komen van de fabriekmatige zuivelbereiding een belangrijk aandeel gehad, ook verder stond het D.L.G. Voor de zuivel op de bres. Zo werd b.v. het onderwijs aan de zuivelschool te Bolsward onder de aandacht gebracht van de jongens en meisjes. Voor iedere leerling(e) uit Drenthe werd f 50,- uit de D.L.G.-kas beschikbaar gesteld. Ook zelf gaf het D.L.G. cursussen in zuivelbereiding. In 1897 bezocht de rijkslandbouwleraar, de heer J. Elema, alle fabrieken om te rapporteren over zowel „afkeurenswaardige zaken”, als over „aanbevelenswaardige zaken”.

Meester Crone

Het rapport was waarschijnlijk niet zo gunstig. Althans het D.L.G. Besloot tot aanstelling van een zuivelconsulent voor Drenthe, nl. de heer F. E. Posthuma (salaris f 2.000,- per jaar). Zelfs begon het D.L.G. Met een keuring van fabrieksboter.

Toch voelden de fabrieken meer en meer de behoefte aan onderling contact en samenwerking. Op 14 augustus 1896 kwamen op initiatief van het bestuur van de coöp. Zuivelfabriek te Grollo een [13] aantal fabrieken in vergadering bijeen en werd in principe besloten een zuivelbond in Drenthe op te richten. Statuten werden ontworpen, waarna op 11 mei 1897 de koninklijke goedkeuring werd verkregen. 15 bedrijven traden direct als lid toe.

Het is kenmerkend voor die tijd dat bij vele fabrieken en ook bij de Zuivelbond de leiding berustte bij niet-boeren. De eerste voorzitter van de Zuivelbond was dokter Somer van Rolde, de eerste sekretaris de godsdienstonderwijzer Boerema van Grollo. Een belangrijke rol speelden verder wijnhandelaar Vos uit Assen en niet te vergeten schoolmeester Crone uit Oudemolen. We kunnen ons zoiets thans nauwelijks meer voorstellen.

[14] Al was er dan een Zuivelbond, ook het D.L.G. Bleef zich interesseren voor de zuivel, getuige een subsidie van f 300,- in 1900 verstrekt aan de Zuivelbond voor het houden van 4 boterkeuringen.

Wanneer we de oude geschriften er op nalezen, dan ervaren we dat de kinderziekten van de zuivelindustrie de eerste jaren vele en van velerlei aard waren. Talrijke ups en downs werden meegemaakt. Zo was het met de fabrieken, zo was het ook met de Zuivelbond. De fabrieken duldden geen te grote bemoeizucht „van bovenaf”.

Eén van de grote melkveehoudersbedrijven en.....

Als een fabriek iets niet aanstond, bedankte men eenvoudig als lid om dan soms een paar jaar later zonder blikken of blozen maar weer het lidmaatschap aan te vragen. Soms herhaalde dit zich enkele malen. De fabrieken bleven hier lange tijd zeer eenvoudige „gevalletjes”. De boeren leverden de melk en kregen alle ondermelk gratis terug. De uit de room gekarnde boter ging meestal ongekneed in manden naar de [15] handelaar. Waarschijnlijk een winstgevende zaak, voor ..., de handelaar. Vandaar ook dat later een aantal fabrieken in Assen een centrale knederij stichtten.

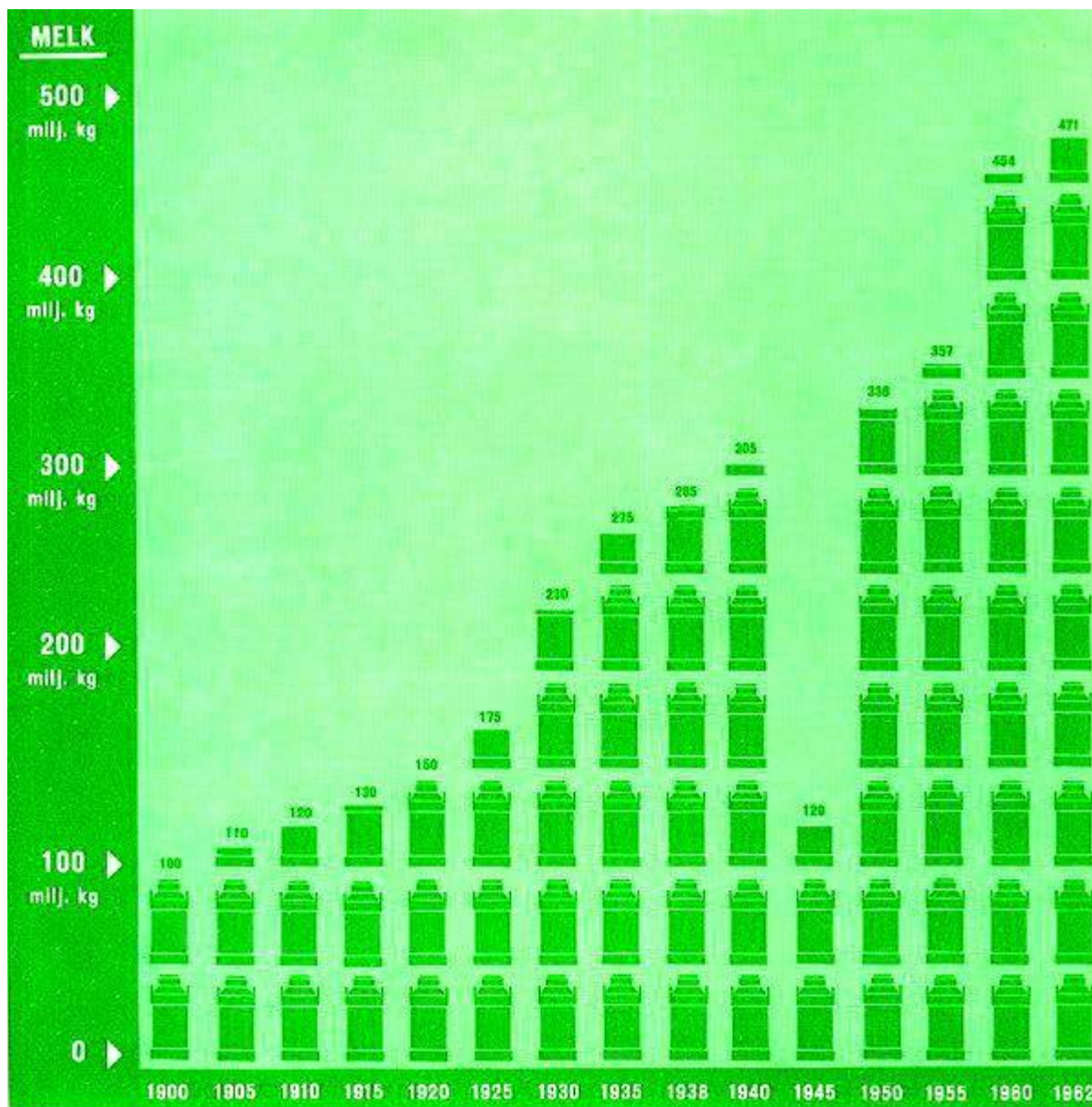
Meerdere factoren werkten er aan mee dat de melkstroom vrij sterk steeg. We noemen in de eerste plaats het ontginnen van vele hectares woeste grond. De uitbetaling van de melk naar vetgehalte kwam en had tot gevolg de oprichting van produktiecontrole- en fokverenigingen en stierhouderijen. Het zijn vooral de zuivelfabrieken geweest die de stoot gaven aan het tot stand komen van deze voor de Drentse boer zo nuttige en voordeel brengende verenigingen. Ze werden ook steeds een onderdeel van de fabriek, waren er dus geheel en al mee verbonden. Dat deze verenigingen zo een grote vlucht namen is vooral ook te danken aan de stimulerende steun en medewerking van de kant van de directeuren.

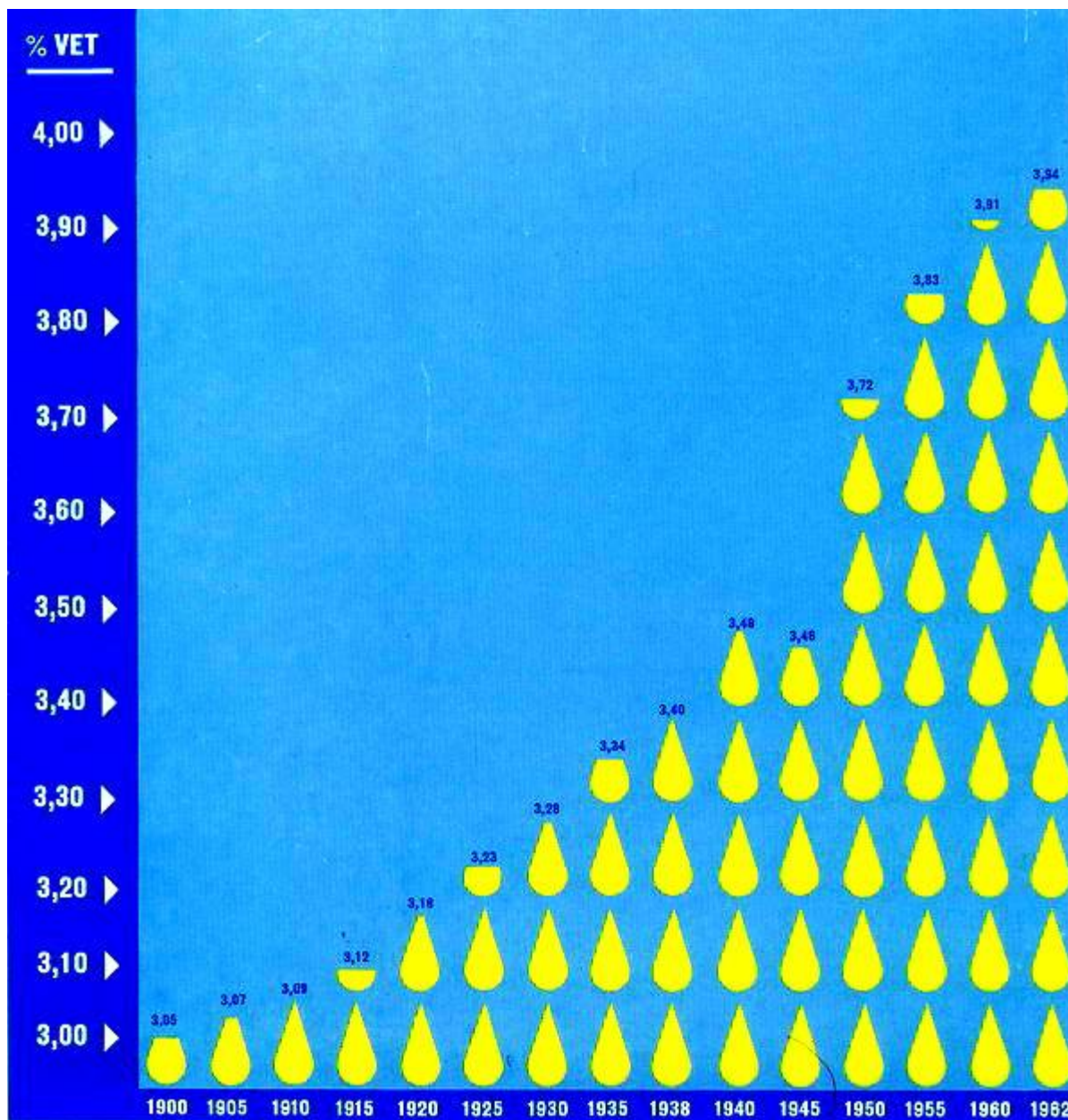
[18] De kunstmest deed zijn intrede, waardoor de ontginning van woeste grond in versneld tempo kon worden doorgezet. Men begon meer te doen aan graslandverbetering en waterbeheersing. De melkstroom nam door dit alles sterk toe in Drenthe.

In de jaren na 1920 was het niet meer mogelijk al de ondermelk op de boerderij te plaatsen. De mengvoeders kwamen, terwijl door een betere voorlichting ook steeds meer doelmatig werd gevoerd. In het verleden werd er vaak meer ondermelk gevoerd dan goed was voor de dieren (gestimuleerd door het gratis terugleveren van de ondermelk). Er ging ook veel ondermelk verloren door het ondoelmatig bewaren.

...moderne stadsontwikkeling in Drenthe van thans

Er moest worden uitgezien naar een mogelijkheid de ondermelk te verwerken. De fabrieken te Hoogeveen en Roden zochten het in een verwerken tot melkpoeder. In het westen van de provincie kwamen kaasmakerijen. Dit gebied komt veel overeen met het aangrenzende Friesland, waar de melk reeds van het oprichten der fabrieken af tot kaas werd verwerkt. Wanneer dit hoofdstuk wordt afgesloten bij 1930, dan kan dit met het volgende beeld van de zuivelindustrie in Drenthe.

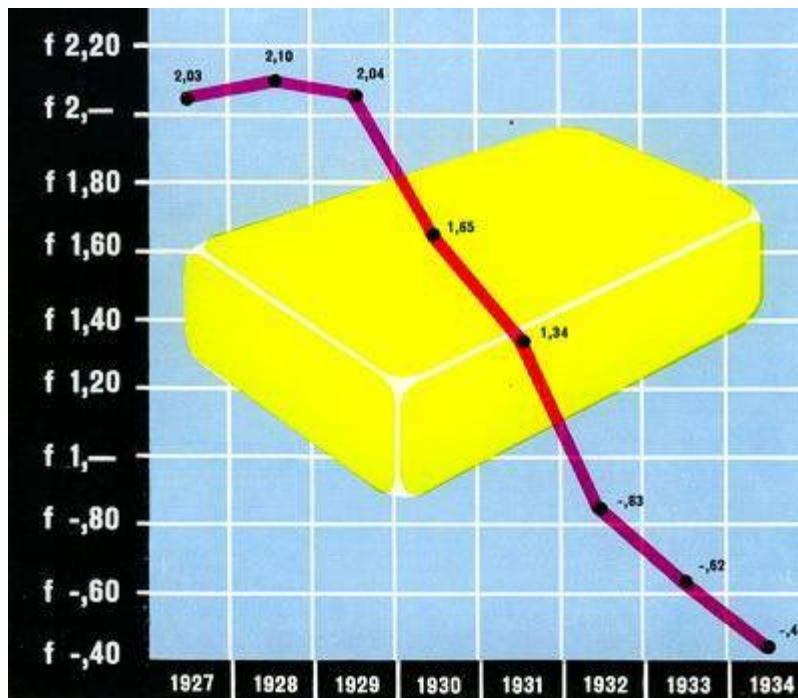
Aantal fabrieken	60 ³⁾
	waaronder 1 particulier fabriekje te Meppel
Ontvangen melk	230 Milj. kg.
Melkpoederfabrieken	2
Condensfabrieken	2
Kaasfabrieken	24

Volledigheidshalve zij vermeld dat de fabrieken alle in meerdere of mindere mate consumptiemelk plaatsten in de naaste omgeving. Verder dat van de 60 fabrieken 33 ook een afdeling graanmalerij en een afdeling aan- en verkoop van veevoeder en/of meststoffen exploiteerden.

³ In de periode 1928 - 1962 werden de volgende 14 fabrieken opgeheven of stopgezet, t.w. de fabrieken te: Annerveensekanaal, Beilen (overgenomen door de DOMO). Drouwen, Eexterveen, Emmen (Westenes), Frederiksoord, Gieterveen, Hijken, Meppel (part. fabriekje), Nieuw Buinen, Nijeveen (fusie met Kolderveen), Smilde, Wachtum, Weerdinge.

[19] WAAROM DE D.O.M.O.?

De periode van 1930 af was voor de zuivelindustrie tengevolge van de grote agrarische crisis een zeer moeilijke. De zuivelprijzen daalden sterk, hetgeen blijkt uit het volgende verloop van de boterprijzen (gemiddeld per jaar per kg).

[20] De boterprijs was dus gedaald beneden 50 cent per kg.

Bijzonder moeilijk waren deze jaren voor de zuivelfabrieken. De boterfabrieken hadden steeds meer moeite de overvloedige ondermelk af te zetten, laat staan om hiervoor een behoorlijke of redelijke prijs te maken. De melkstroom steeg meer en meer, terwijl de varkensstapel daalde.

Door de bezielende voorlichting van dr. Grashuis en anderen werd steeds meer overgestapt naar de mengvoeders. Het probleem van de afzet van ondermelk speelde natuurlijk zeer sterk in de zomerperiode. In de winter kon men nog wel eens wat ondermelk tegen een redelijke prijs aan de melkpoederfabrieken verkopen, maar in de zomer hadden deze in de regel zelf wel voldoende melk. Een tweede groot bezwaar vormde het transport van de ondermelk. De fabrieken zelf hadden hiervoor niet het materiaal.

Alleen de fabriek te Roden was in die jaren bereid om in de zomer ondermelk af te nemen, mits men ook in de winter ondermelk leverde. Deze fabriek schafte zich hiervoor ook enig transportmateriaal aan. Zo was men echter aan handen en voeten gebonden aan één fabriek, de coöp. Zuivelfabriek te Roden. Het spreekt vanzelf dat dit bedrijf het risico, dat verbonden was aan het ontvangen van vrij veel „vreemde” melk bij een zo onzekere marktpositie als in de dertiger crisisjaren, niet zelf wenste te nemen.

B. J. Kooistra, Beilen
voorzitter

J. E. Weide, Assen
sekretaris/rapporteur

T. Annema, Roden
directeur c.z.

Tj. Boijenga, Assen
bondssekretaris

H. Boverhof, Norg
directeur c.z.

R. Mulder, Exlo
directeur c.z.

H. Vrieling, Hoogersmilde
directeur c.z.

A. Ybema, Fext
directeur c.z.

ir. W. Bakker, Assen
rijksveeteeltconsulent

P. Krediet, Den Haag
F.N.Z.-ambtenaar

De commissie ter bestudering van het ondermelkprobleem (ingesteld 3 juli 1937)

De meeste oostelijke fabrieken, welke zich bemoeiden met de consumptiemelkafzet in de Drentse en Groninger veenkoloniën hadden in 1921 reeds een organisatie gesticht om haar gezamenlijke belangen bij deze afzet te behartigen. Deze organisatie, de D.M.V. (Vereniging Distributie van Melk in de Veenkoloniën), heeft een aantal jaren getracht ook de verkoop van de ondermelk voor haar leden in betere banen te leiden, echter zonder veel resultaat. Voorstellen om in het D.M.V.-gebied te komen tot een condensfabriek konden niet tot werkelijkheid worden gebracht. Voor het bepalen van de prijs van de ondermelk, die de fabriek te Roden afnam, werd een commissie ingesteld, bestaande uit de heren T. Annema, directeur C.Z. Roden; Ti. Boijenga, sekretaris Zuivelbond en A. Ybema, directeur C.Z. Eext, tevens sekretaris D.M.V. Deze commissie stelde in naam de prijs vast, in werkelijkheid was het de directeur van Roden alleen, die dit deed. De laagste prijs door de commissie „bedongen” was 10 cent per 100 liter, een prijs, die meerdere weken aan een zou gelden. De transportkosten waren hoger en dus hadden de fabrieken voordeliger de melk kunnen laten weglopen.

De fabrieken buiten de D.M.V. Hadden het nog moeilijker. Zij moesten [22] ieder op eigen houtje de melk proberen kwijt te raken. Meermalen werd noodgedwongen een groot deel van de ondermelk ongevraagd teruggestuurd naar de boerderij. Maar ook de boer had in de zomer geen plaats voor al deze ondermelk. Vele bussen werden dan ook boven de sloot gelegd. Nu was de waarde van een bus ondermelk wel niet zo bar veel, nl. 3 cent, doch het tekende voldoende de toestand. Vooral de concurrentie tussen de fabrieken onderling was oorzaak, dat men vrij onmachtig stond tegenover de moeilijkheden. Geen wonder dat de door de boterfabrieken aan de boer uitbetaalde melkprijs lager lag dan die bij de kaasfabrieken, terwijl deze weer minder konden uitbetalen dan de beide poeder- en condensbedrijven Hoogeveen en Roden.

Een groot nadeel bij dit alles was dat eigenlijk elke fabriek kon – en moest – doen en laten wat ze wilde. De Zuivelbond kon adviseren, maar daarmee hield het dan ook op. Er was geen enkele produktieregeling. Ieder deed of liet na wat hem zelf het beste toeleek. Al met al een zeer nadelige toestand voor de Drentse veehouderij. En ondanks crisismaatregelen van de regering, ondanks maatregelen van bovenaf, ten doel hebbende de melkstroom te beperken (kalverteeltbeperking, afslachting vee, melksteunbeperking, inhouding „steun” op een gedeelte van de zomermelk), ondanks dit alles steeg toch deze melkstroom meer en meer.

Bij dit alles bleef het ondermelkvraagstuk het grote probleem en onderwerp van gesprek in praktisch alle bijeenkomsten van personen, die iets te maken hadden met de veehouderij.

Zo ook in de samenkomsten van directeuren, welke maandelijks door de Drentse Zuivelbond werden (en thans nog worden) gehouden. Op 20 januari 1937 werd in de samenkomst van directeuren besproken een vrijwillige regeling van teruggave van meer ondermelk naar de boerderij. Het resultaat was nihil. Op 9 juni 1937 kwam opnieuw het ondermelkvraagstuk in de samenkomst aan de orde. Ervan overtuigd zijnde dat er iets moest gebeuren, ook snel moest gebeuren, besloot deze samenkomst het bestuur van de Zuivelbond te verzoeken een studiec commissie in te stellen ter bestudering van het ondermelkprobleem. De commissie zou snel moeten werken.

B. J. Kooistra, Beilen
voorzitter

J. E. Weide, Assen
sekretaris/rapporteur

T. Annema, Roden
directeur c.z.

Tj. Boijenga, Assen
bondssekretaris

H. Boverhof, Norg
directeur c.z.

R. Mulder, Exlo
directeur c.z.

H. Vrieling, Hoogersmilde
directeur c.z.

A. Ybema, Eext
directeur c.z.

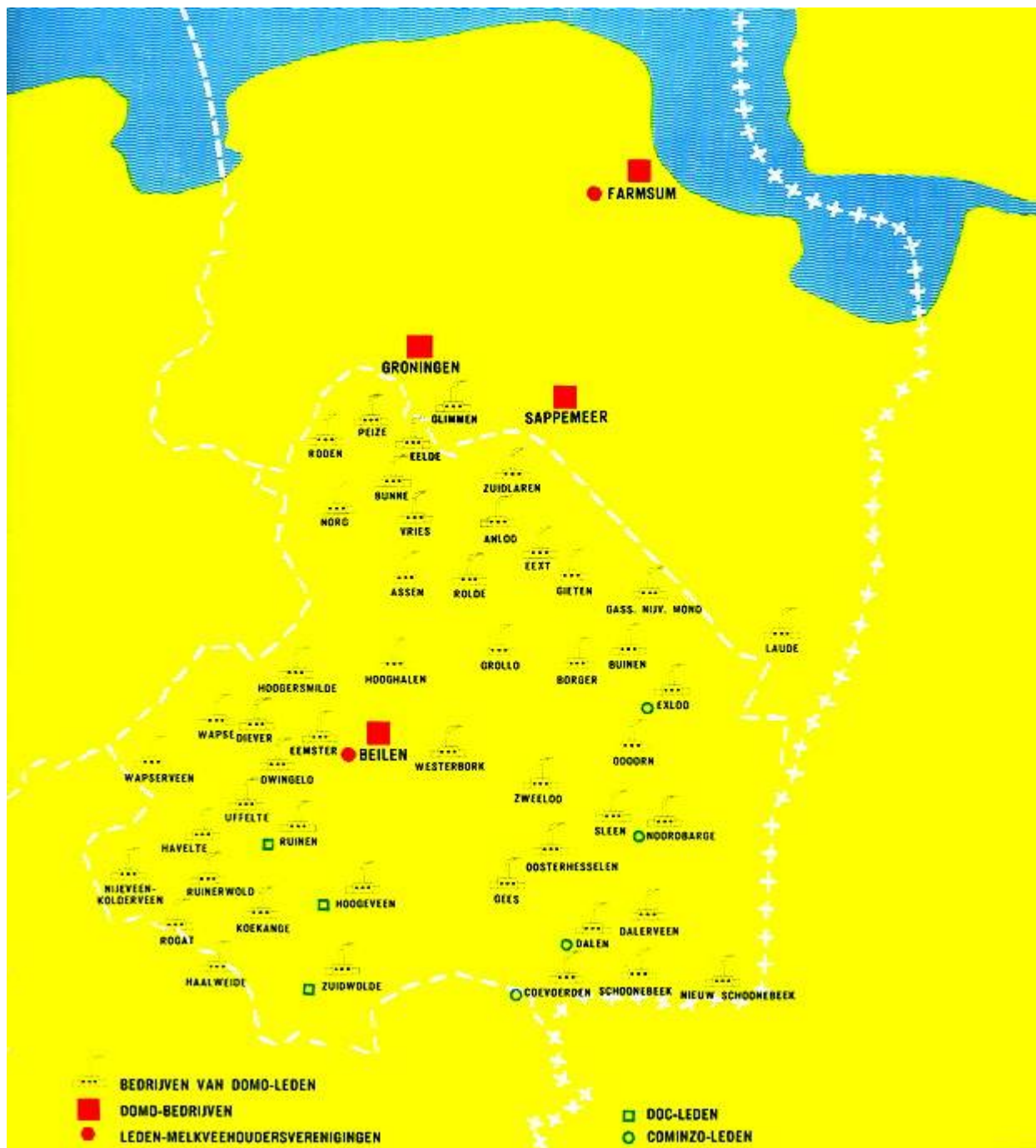

ir. W. Bakker, Assen
rijksveeteeltconsulent

P. Krediet, Den Haag
F.N.Z.-ambtenaar

De commissie ter bestudering van het ondermelkprobleem (ingesteld 3 juli 1937)

Het bondsbestuur besloot tot instelling van de gevraagde commissie, die reeds op 3 juli door de Bondsvoorzitter kon worden geïnstalleerd. De opdracht was het vraagstuk in de ruimste zin te bestuderen. De commissie ⁴⁾ bestaande uit de heren B. J. Kooistra, J. E. Weide, [23] T. Annema, Ti. Boijenga, H. Boverhof, R. Mulder, H. Vrieling, A. Ybema, ir. W. Bakker en P. Krediet, waarvan de foto's op pag. 20 zijn geplaatst, kwam in haar rapport tot de volgende conclusies:

- De ondermelk wordt onvoldoende tot waarde gebracht. Te veel ondermelk gaat nog noodgedwongen terug naar de boerderij. Een doeltreffende voorlichting aan de boer is noodzakelijk.
- Uit een ingestelde enquête bleek dat de fabrieken 200 milj. kg. melk ontvingen, waarvan 105 milj. kg. ondermelk naar de boerderij terugging en 65 milj. kg. tot produkten werd verwerkt.
- Doordat slechts een 17-tal fabrieken bereid bleek plm. 12 milj. kg. melk voor een eventueel te stichten centraal bedrijf beschikbaar te stellen, achtte de commissie de oprichting van een centraal bedrijf onuitvoerbaar.
- De ondermelk kon beter tot waarde worden gebracht als de bestaande Drentse verwerkingscapaciteit beter werd benut. De overtollige melk moet in één hand worden gebracht.
- Het transport van de melk moet eveneens centraal worden geregeld.
- Opgericht moet worden een coöperatieve vereniging (w.v. de fabrieken lid zijn), die de overtollige melk in handen krijgt en die via eigen transportmateriaal (tanks) de melk coöperatief transporteert.

De commissie diende het rapport reeds in november 1937 in bij het bondsbestuur. Zij was zozeer overtuigd van het nut van een dergelijke vereniging, dat reeds concept-statuten, opgesteld door de heer Krediet, bij het rapport werden gevoegd. Het bondsbestuur nam het rapport ongewijzigd over en behandelde het reeds in de december-kringvergaderingen met de fabrieksbesturen. De heer Kooistra, voorzitter van de commissie, gaf in alle 6 bijeenkomsten de toelichting. Men werkte snel. Dit was ook nodig. Het bondsbestuur riep op 18 januari 1938 de fabrieken bijeen ter bespreking van een voorstel tot oprichting van de door de commissie geadviseerde vereniging. De aanwezige 18 fabrieken besloten in principe tot oprichting over te gaan. De door de heer Krediet bedachte naam „Drentse Onder Melk Organisatie” (D.O.M.O.) werd vlot overgenomen.

Met de statuten ging het minder vlot. Twee belangrijke wijzigingen werden aangebracht. De bepaling, dat alleen bondsfabrieken lid konden worden, werd geschrapt ⁵⁾. In de tweede plaats werd geschrapt de [26] bepaling, dat een verplichte melklevering kon worden opgelegd, zolang de D.O.M.O. geen eigen bedrijf had.

We zien hieruit dat de fabrieken wel bereid waren tot een zekere vorm van samenwerking over te gaan, doch geen enkele inmenging van bovenaf in de eigen bedrijfsvoering aanvaardden.

Op 5 maart 1938 volgde de definitieve oprichting van de D.O.M.O. ten overstaan van notaris Venema te Assen. De acte van oprichting werd staande de vergadering getekend door de volgende 15 fabrieken, t.w. Die te Beilen, Buinen, Eext, Eexterveen, Gieten, Grollo, Hooghalen, Norg, Odoorn, Roden, Rogat, Rolde, Smilde, Vries, Zuidlaren.

⁴⁾ Thans zouden we ons wel zeer verwonderen dat in de commissie geen enkele veehouder zitting had.

⁵⁾ Een 20-tal fabrieken was geen lid van de Zuivelbond. Deze waren verenigd in de D.B.K. (Drentse Boter- en Kaaskeuringsvereniging). In de loop der jaren waren deze fabrieken uit de Bond getreden.

Kort daarop besloten ook lid te worden de bedrijven te Anlo, Bunne, Exlo, Gasselternijveensemond, Havelte en Glimmen (Gr.), zodat kon worden begonnen met 21 leden/fabrieken.

Het eerste bestuur dat werd gekozen bestond uit de heren

- B. J. Kooistra, directeur C.Z. Beilen, voorzitter
- A. Ybema, directeur C.Z. Eext, sekretaris/penningmeester
- B. J. Beijering Hzn., veehouder, Grollo
- A. G. Döbken, directeur C.Z. Buinen.
- R. v. d. Wetering, veehouder, De Wijk
- Tj. Boijenga, sekretaris Zuivelbond, Assen, adviserend lid.

Dankzij het initiatief van de samenkomst van directeuren, gevolgd door dat van het bestuur van de Drentse Zuivelbond, was door de oprichting van de D.O.M.O. een voor Drenthe belangrijk vraagstuk tot eerste oplossing gekomen.

In de coöperatieve zuivelfabriek te Eext waar van 1938 tot 1949 het D.O.M.O.-kantoor ondergebracht

[27] DE EERSTE JAREN

Opgericht op 5 maart 1938 begon de D.O.M.O. op 7 maart d.a.v. Reeds met haar werkzaamheden. De ondermelk werd voorlopig geleverd aan en verwerkt door de zuivelfabriek te Roden. Het bestuur trachtte meer leden te werven. Niet elk fabrieksbestuur was overtuigd van het grote nut van deze bundeling van gelijkgerichte belangen, zodat het ledental wel steeg, doch een toetreding van alle fabrieken pas later werd gerealiseerd.

Het eerste boekjaar liep van 7 maart – 31 december 1938. In het eerste jaarverslag besluit het bestuur met de opmerking, dat het over de resultaten van dit eerste boekjaar zeer zeker tevreden kon zijn. Deze resultaten mochten er dan ook zijn! In zo maanden werd ruim 6 milj. liter melk aan de D.O.M.O. geleverd. De eerste exploitatierekening zag er als volgt uit:

Exploitatier rekening 1938			
Melkrekening .	f 31.473,47	Melkrekening	f 40.324,77
Vervoer .	„ 6.430,28	Omslag	„ 120,27
Onkosten	„ 1.079,06		
Reservefonds	„ 662,23		
Inventaris	„ 800,--		
	f 40.445,04		f 40.445,04

Het vervoer van de melk werd uitgevoerd door Gebr. Woltman, expediteurs te Gieten. De tanks, 10 stuks van 1000 liter en 5 van 2000 [28] liter alle van roestvrij staal – werden door de D.O.M.O. zelf gekocht en geplaatst op de auto's van Woltman. De heren Woltman hebben al de 25 jaar een zeer belangrijke plaats ingenomen bij het vervoer van de melk.

Wat waren in het begin de moeilijkheden bij het vervoer groot toen bleek dat de gekochte rechthoekige tanks niet bestand waren tegen het vervoer! Lekkende tanks waren aan de orde van de dag. Weer moest de zuivelfabriek te Roden met zijn transportmateriaal bijspringen.

Het tweede boekjaar 1939 was economisch een zeer slecht jaar. De prijzen van de produkten waren zo laag, dat het in de zomermaanden praktisch onmogelijk was ondermelk te plaatsen. Over dit gehele jaar werd minder melk geleverd dan in de 10 maanden van 1938, nl. 4½ miljoen liter. De afnemers waren:

C.Z. Roden	3.926.125 liter
C.Z. Beilen	361.950 liter
C.Z. Assen	220.200 liter

De hoogste prijs, welke aan de fabrieken werd uitbetaald, was f 1,10 per 100 liter (8 okt. - 30 dec.), de laagste f 0,10 per 100 liter (21 mei - 9 sept.).

De exploitatierekening zag er als volgt uit:

Onkosten	f 1.168,14	Melkrekening	f 9.956,59
Vervoer	„ 9.026,79	Saldo	238,34
	f 10.194,93		f 10.194,93

Eén van de vele tankauto's voor het melkvervoer.

Met het boekjaar 1940 brak er ook voor de D.O.M.O. een zeer moeilijke tijd aan. Immers 10 mei kwam door de inval van de Duitse troepen in ons land ook over ons de oorlog met al zijn ellendige gevolgen. Het begon al direct op de eerste oorlogsdag door het opblazen der bruggen. Zowel het meeste vervoer van boerderij naar fabriek, als het vervoer van de fabriek af lag praktisch stil. In ongeveer een maand kwam alles weer een beetje op gang.

In de bezettingsjaren werd met hulp van de Nederlandse Zuivel Centrale een landelijke organisatie gesticht, nl. de Melktankverhuurcombinatie (M.T.V.C.). Deze organisatie kreeg de beschikking over 80 tanks voor het melkvervoer in het gehele land. Ook de D.O.M.O. werd deelnemer in deze M.T.V.C.

Na mei 1945 werd deze organisatie weer opgeheven. In september 1944 [30] (tot juli 1945) werd de D.O.M.O. door het Rijksbureau voor Voedselvoorziening in oorlogstijd belast met de distributie en afrekening van de geproduceerde melk en melkprodukten in de provincie Drenthe. De D.O.M.O. bewees zo ook in de moeilijke oorlogsjaren ten volle haar bestaansrecht.

In mei 1941 werd door de Nederlandse Zuivel-Centrale aan de fabrieken de verplichting opgelegd om de ondermelk te leveren aan de produktenfabrieken om te worden verwerkt tot spraypoeder of caseïne. De N.Z.C. schakelde hiervoor prompt het gehele D.O.M.O.-apparaat in. Zelfs werd de afrekening van deze melk, zowel met de leverende als met de ontvangende fabrieken opgedragen aan de D.O.M.O.

Hier bleek weer de grote waarde van het in één hand hebben van de melk. Zo was de situatie ontstaan, dat de D.O.M.O. naast het vervoer en de afrekening van de melk tevens de produktierege-

ling voor Drenthe had te verzorgen. De exploitatierekening 1941 ziet er dan ook geheel anders uit dan de voorgaande. De baten bestonden hoofdzakelijk uit inkomsten voor bewezen diensten.

Exploitatierekening 1941

Onkosten	f 6.086,53	Melkrekening	f 885,41
Af- en bijschrijving	„ 30.944,19	Transport N.Z.C	„ 29.345,05
		Schoonmaakkosten	„ 3.774,05
		Provisie	„ 2.510,91
		Tankhuur	„ 515,30
	f 37.030,72		f 37.030,72

Zo werden in de oorlogsjaren door de fabrieken aan de D.O.M.O. geleverd:

1941	24.503.508 kg ondermelk	1943	31.318.935 kg ondermelk
1942	39.283.465 kg ondermelk	1944	22.301.220 kg ondermelk

In 1944 werd ook nog ontvangen uit Friesland 848.441 kg en uit Overijssel 915.638 kg melk. De melk werd doorgeleverd aan de C.Z. Roden, Ommelanden Groningen, Bedum, Lyempf Winsum, Blokmelk Zwolle, C.Z. Hoogeveen, C.Z. Wolvega en enkele Drentse fabrieken.

De D.O.M.O. heeft in de oorlogsjaren zeer nuttig werk gedaan, werk dat niet geheel en al met het bij de oprichting gestelde doel overeen kwam. Dit eigenlijke doel kwam na de oorlogsjaren weer en goed naar voren.

[31] HET BEGIN VAN DE D.O.M.O.

In het vorige hoofdstuk werd vermeld dat in de oorlogsjaren de D.O.M.O. door de overheid was ingeschakeld bij de voedselvoorziening.

Toen in 1944 het einde van de tweede wereldoorlog in zicht kwam, hebben de Drentse voormannen zich en elkaar afgevraagd wat er straks na die oorlog zou moeten gebeuren. Wel was in de oorlog door gebrek aan kunstmest en veevoer de melkproduktie gedaald op een niveau als rond de eeuwwisseling (weinig meer dan 100 milj. kg.), doch verwacht werd, dat wanneer we maar eenmaal onder de druk van de oorlog vandaan zouden komen, ook deze melkproduktie zich wel weer snel zou herstellen.

Wilde men dan de toestand terug van vóór de oorlog, nl. van de overtollige melk verkopen, zij het dan niet door elke fabriek individueel, maar via de D.O.M.O. ? Er werd niet veel voor gevoeld. Overleg met de boeren was in de bezettingstijd niet mogelijk, althans niet zoals we dat wensten bij belangrijke vraagstukken. Zowel de Zuivelbond als de D.O.M.O. hielden zich met deze vraag bezig. In juli 1944 werd door de D.O.M.O. een studiec commissie ingesteld, bestaande uit de heren

J. Homan, Assen, voorzitter

H. Dekker, Nijeveen

ir. W. Bakker, Assen

W. Buiten, Eext Tj.

ir. H. J. ter Veer, Assen

J. Schans, Sleen

Boijenga, Assen, sekretaris

J. Klaversma, Rogat

R. Boerma, Vries

[33] De opdracht was een antwoord te geven op de volgende vragen:

1. Zal men in Drenthe, wanneer straks een meer normale tijd is teruggekeerd, overgaan tot het stichten van een melkproduktenfabriek?
2. of - wordt het beter geoordeeld dat iedere Drentse fabriek de overtollige ondermelk in eigen fabriek verwerkt en zich daartoe inricht.
3. of - zullen de Drentse fabrieken, welke ondermelk beschikbaar hebben, deze aan derden ter verwerking verkopen.

Op 29 juli 1944 begon de commissie met moed aan haar moeilijke, maar mooie taak. Een werkkommissie werd gevormd, bestaande uit de heren Homan, Ter Veer en Boijenga.

De commissie kwam, althans naar buiten, tot rust toen in september het oorlogsgeweld ook binnen onze grenzen kwam. Wel werden tussen de voormannen in deze moeilijke winter vele nuttige gesprekken onderling en met anderen gehouden over het vraagstuk.

Toen in 1945 de oorlog ten einde was en we weer vrijuit konden praten, kon de commissie eindelijk en ten volle een begin maken met haar studie. De haar voorgelegde vragen meende de commissie enigszins te moeten wijzigen, nl. in:

1. Zal in de toekomst de ondermelk voldoende tot waarde kunnen worden gebracht in het boerenbedrijf of zal deze geheel of gedeeltelijk tot zuivelprodukten moeten worden verwerkt.
2. Indien fabriekmatige verwerking van de melk nodig zal zijn, zal dit dan dienen te geschieden:
 - a. door verkoop aan bestaande produktenfabrieken;
 - b. door verwerking in iedere fabriek afzonderlijk;
 - c. door verwerking in een te stichten centraal melkprodukten bedrijf.

J. Homan, Assen
voorzitter

Tj. Boijenga, Assen
sekretaris

ir. H. J. ter Veer, Assen
rijkszuivelconsulent

ir. W. Bakker, Assen
rijksveeteeltconsulent

R. Boerma, Vries
veehouder

W. Buiters, Eext
veehouder

H. Dekker, Nijeveen
veehouder

J. Klaversma, Rogat
directeur c.z.

J. Schans, Sleen
directeur c.z.

Deze studiecommissie stelde het rapport samen dat de basis werd van wat
er thans in Beilen staat

De commissie wilde vóór alles voorkomen dat de boer t.z.t. iets „van bovenaf” kreeg opgedrongen. Hij moest bovenal overtuigd worden van de belangrijkheid van het voorliggende probleem. Daarom werd, voordat de commissie tot eindconclusies kwam, het vraagstuk in al zijn grootheid voorgelegd aan de fabrieksbesturen in een 10-tal vergaderingen nl. in Assen, Havelte, De Wijk, Emmen, Coevorden, Peize, Dieverbrug, Beilen, Gieten en Oosterhesselen. De boeren groeiden dus mee met het tot oplossing brengen van het probleem. Het [34] grote voordeel van deze echt Drentse gang van zaken, het werken van onderen op, zou later duidelijk blijken.

Op 30 maart 1946 werd het rapport aan het D.O.M.O.-bestuur uitgebracht. **Het rapport, dat de basis werd van wat er thans in Beilen staat.**

De conclusies van de commissie kwamen in het kort neer op het volgende:

1. In de toekomst zal niet alle ondermelk op de boerderij rendabel kunnen worden gemaakt. Gezien de bijzondere tijdsomstandigheden waren de commissieleden het niet eens over de mate waarin dit het geval zou zijn.
2. Het tot verwerking van de overtollige ondermelk inrichten van elke fabriek is economisch onverantwoord.
3. Verkoop aan bestaande produktenfabrieken is, gezien de ervaringen van vóór de oorlog, niet de oplossing.
4. Als oplossing ziet de commissie het stichten van een centraal melkproduktenbedrijf.

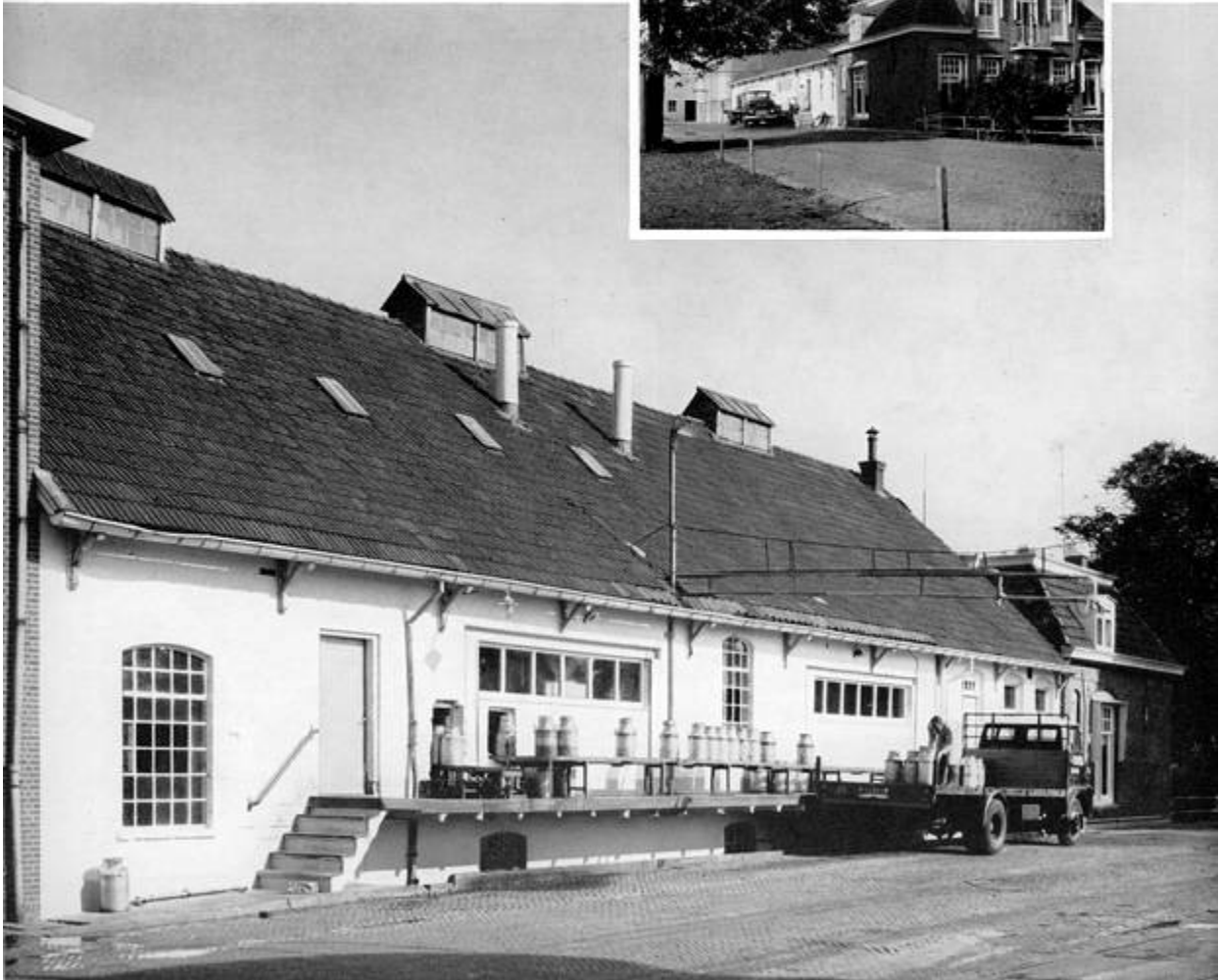
Het hoge woord was er dus uit. Er moest een centraal bedrijf komen. Als minimum kwantum te verwerken melk moest volgens de commissie minstens 25 miljoen kg door de fabrieken worden beschikbaar gesteld, verdeeld over het gehele jaar.

Voor het eerst werd door deze commissie de mogelijkheid uitgesproken om naast ondermelk ook melk met vet te leveren aan het centrale bedrijf om daar te worden verwerkt tot andere produkten dan boter en kaas.

De ledenvergadering nam het rapport over en machtigde het bestuur om een plan voor een centrale fabriek te laten opstellen. Er kwam een technische commissie, bestaande uit de heren:

ir. H. J. ter Veer, rijkszuivelconsulent, voorzitter
Tj. Boijenga, sekretaris zuivelbond, sekretaris
H. Dekker, voorzitter D.O.M.O.
J. A. Geluk, sekretaris F.N.Z.
S. Hepkema, directeur coöp. Condensfabriek _Friesland
G. J. Wilms, veehouder
J. Homan, directeur Drentex
ir. H. J. v. d. Grijp, hoofdingenieur F.N.Z.
J. Boelens Kzn, architect
A. Ybema, sekretaris D.O.M.O.

*Tot 25 maart 1948 was dit
de coöperatieve zuivelfabriek te Beilen;
op die datum ging het bedrijf
in eigendom over aan de DOMO*

H. Dekker, Nijeveen
voorzitter

J. Klaversma, Rogat
dir. c.z., onder-voorzitter

A. Ybema, Eext
directeur DOMO

R. Boerma, Vries
veehouder

K. Hooiveld, Gass.nijv.mond
veehouder

L. Koops, Zweeloo
directeur c.z.

G. J. Wilms, O-Schoonebeck
veehouder

J. Meijering, Beilen
veehouder

L. Vredeveld, Beilen
veehouder

ir. W. Bakker, Assen
rijksveeteeltconsulent

Tj. Boijenga, Assen
sekretaris zuivelbond

ir. H. J. ter Veer, Assen
rijkszuivelconsulent

Het eerste DOMO-bestuur

[37] De commissie concludeerde, dat de kosten van een nieuwe fabriek te hoog zouden zijn. Geadviseerd werd een bestaande fabriek te kopen en deze geleidelijk uit te breiden.

Juist in deze tijd had de sekretaris van de Zuivelbond contact met het bestuur van de Coöp. Zuivelfabriek te Beilen, een boterfabriek die plannen ter tafel had tot het stichten van een kaasmakerij, waarvan de kosten zo zeer tegenvielen, dat men het haast niet aandurfde.

Toen gooide deze sekretaris zo maar op tafel: „Er is ook nog een andere weg voor een goede melkprijs: verkoop de fabriek aan de D.O.M.O.”. De heren waren eerst natuurlijk ten zeerste verbaasd en wreven hun ogen eens uit. De fabriek verkopen? Dat was nog nooit vertoond. Doch men raakte over de eerste schrik heen en de bondssekretaris kreeg het zover dat men er een nacht over wilde slapen. Intussen gooide hij ook in het D.O.M.O.-bestuur hetzelfde balletje op. Het plan werd toen van weerszijden ernstig bestudeerd. Men begon er wat in te zien. Doch de leden van Beilen (700) moesten er ook voor te vinden zijn. De sekretaris van de Zuivelbond was bereid in een 12-tal „praatbijeekkomsten” in en rond Beilen het plan toe te lichten.

Het resultaat van deze besprekingen was zodanig, dat zowel „Beilen” als de D.O.M.O. het aandurfd en een ledenvergadering te houden met een voorstel tot verkoop en koop van de fabriek. Dit vond plaats op 25 maart 1948. Met grote meerderheid van stemmen werden de voorstellen aangenomen. Op dezelfde dag werd door de D.O.M.O. een tweede vergadering gehouden om de statuten te wijzigen. Dit was nodig om zelf een bedrijf te kunnen exploiteren. Ook de naam werd veranderd. De D.O.M.O., de Drentse ondermelk organisatie was niet meer. Er was voor in de plaats gekomen de DOMO, het coöperatief melkproduktenbedrijf DOMO G.A.

In plaats van een afkorting was DOMO nu een eigennaam geworden. De vereniging werd een zuivere coöperatie met onbeperkte aansprakelijkheid ⁶⁾.

Deze zou voor 75 %, liggen op de geleverde en voor 25 % op de door de fabrieken van veehouders ontvangen melk. Ook het stemrecht werd op deze basis geregeld. Hier zat dus duidelijk voor dat men dit bedrijf wilde zien als te zijn voor het geheel, dus zowel voor de fabrieken die de melk zelf wèl of niet konden verwerken.

Maar de fabrieken wilden zelf baas in eigen huis blijven. De DOMO mocht zich, net zo min als de Zuivelbond, met de exploitatie van de [38] plaatselijke fabriek bemoeien. Daarom werd er een leveringsplicht gesteld van slechts 10 %. Dit is een zwak punt geweest dat ook heden ten dage nog steeds bestaat ⁷⁾.

Enkele andere punten werden wel geaccepteerd, nl. dat het zonder toestemming van het bestuur verboden is melk aan derden te verkopen en eveneens om nieuwe produkten te maken. Een royaal gebaar werd gemaakt, door de leden/fabrieken die met de gang van zaken niet akkoord gingen de gelegenheid te geven op staande voet te bedanken zonder consequenties. Slechts 6 fabrieken traden uit, waarvan enkele kort daarop terugkwamen. Meerdere fabrieken traden toe, zodat 1948 afsloot met 37 leden/fabrieken.

⁶⁾ Er wordt steeds meer bezwaar gemaakt tegen onbeperkte aansprakelijkheid van centrale coöperaties. Het verheugt me nog altijd dat de Drentse boer in 1948 het aandurfde voor zijn DOMO de onbeperkte aansprakelijkheid te nemen.

⁷⁾ Door een statutenwijziging op 17 december 1962 aan te nemen, werd aan deze onbevredigende toestand radikaal een einde gemaakt. Zie hiervoor de aanvulling achterin.

Het bestuur trad en bloc af en werd opnieuw als volgt gevormd:

H. Dekker, Nijeveen, voorzitter

J. Klaversma, Rogat, onder-voorzitter

A. Ybema, Eext, sekretaris/penningmeester

B.R. Boerma, Vries

K. Hooiveld, Gasselternijveensemond

L. Koops, Zweeloo

G. J. Wilms, Oud-Schoonebeek

J. Meijering, Beilen } aangewezen door de melkveehouders

L. Vredeveld, Beilen } vereniging te Beilen

Adviserende leden waren:

ir. W. Bakker, rijksveeteeltconsulent

Tj. Boijenga, sekretaris zuivelbond

ir. H. J. ter Veer, rijkszuivelconsulent

Met de Beiler veehouders, thans verenigd in de coöperatieve vereniging van melkveehouders, was overeengekomen dat de fabriek zou worden getaxeerd door een commissie, met welke taxatie beide partijen zich bij voorbaat accoord verklaarden. Het resultaat was gelukkig dat achteraf ook beide partijen met de taxatie tevreden waren.

In het koopcontract werd vastgelegd, dat de DOMO als melkprijs moest betalen de gemiddelde melkprijs (vast te stellen door de Zuivelbond) van de 6 omliggende fabrieken, nl. die te Assen, Dwingelo, Hoogeveen, Ruinen, Westerbork en Zuidwolde.

Besloten werd het bedrijf te Beilen uit te breiden met een sprayinstallatie met een capaciteit van 120.000 liter per dag.

Direktiewoningen.

[39] Een volgende en zeer belangrijke stap was de benoeming van een directeur. Men meende unaniem dat aan niemand beter deze functie kon worden toevertrouwd dan aan de man die vanaf de geboorte van de D.O.M.O. de technische leiding van deze organisatie had gehad, nl. de heer A. Ybema, directeur van de coöp. Zuivelfabriek te Eext. De heer Ybema nam de zware taak van algemeen directeur van de DOMO op zijn schouders.

De gebeurtenissen volgden elkaar nu vlug op.

15 januari 1949: De eerste steen voor de nieuwe fabriek wordt gelegd door de Commissaris der Koningin in Drenthe.

17 december 1949: Besloten wordt een kaasmakerij te stichten met een capaciteit van 70.000 liter melk per dag.

27 april 1950: De nieuwe fabriek wordt officieel geopend door de Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening.

De D.O.M.O. had opgehouden te bestaan.

De DOMO was begonnen.

Gedeeltelijk aanzicht van een der verstuivingsdrooginstallaties voor de bereiding van melkpoeder.

A. Ybema, hoofddirekteur, die vanaf de oprichting in 1958 de zakelijke leiding van de DOMO heeft.

De eerste steen wordt gelegd door mr. R. H. baron de Vos van Steenwijk Commissaris der Koningin in Drenthe.

DOMO-voorzitter H. Dekker houdt een rede ter gelegenheid van . . .

*. . . de officiële opening van het DOMO-bedrijf, verricht door Z.E. de Minister van
Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening, dr. S. L. Mansholt*

Het eerste deel van het DOMO-bedrijf ...

... spoedig aangevuld met een kaasmakerij

[45] DE GROEI

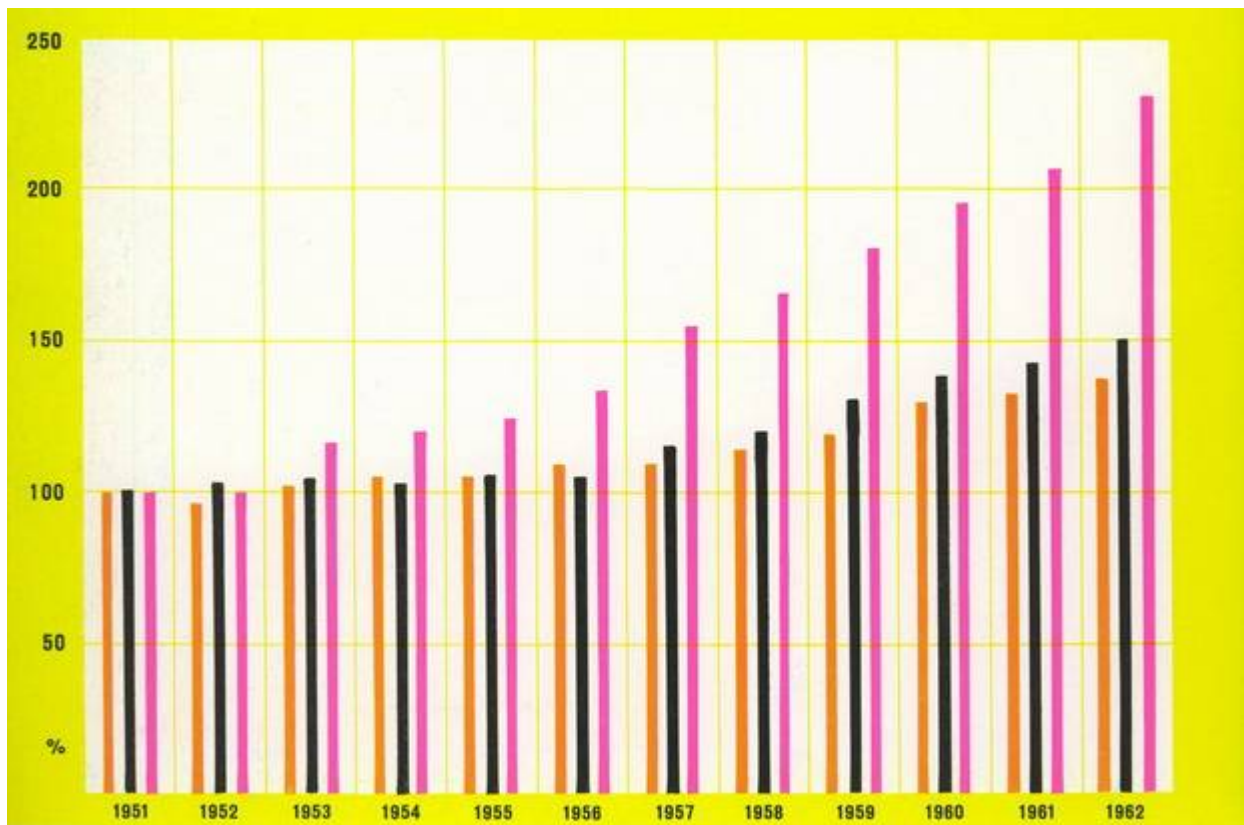
Zo is dan in 1950 door een druk op de knop door de Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening, Z.E. dr. S. L. Mansholt, de DOMO-fabriek van start gegaan.

Dat de jonge DOMO ook buiten de zuivel in het teken van de belangstelling stond, bleek spoedig toen tijdens het bezoek dat H.M. De Koningin en Z.K.H. De Prins op 1 en 2 juni van hetzelfde jaar aan Drenthe brachten, ook de DOMO de Hoge Gasten mocht ontvangen. Tijdens het bezoek, dat een uur duurde, stelden zowel Hare Majesteit als Zijne Koninklijke Hoogheid zich uitvoerig op de hoogte van doel en werkwijze van de DOMO.

We zijn thans 13 jaar verder. Wanneer we bij het zilveren jubileum deze laatste 13 jaren de revue laten passeren, dan moeten we wel constateren dat de ontwikkeling van dit bedrijf buitengewoon dynamisch is geweest.

Dat de resultaten hierbij ook goed zijn geweest, blijkt wel uit het feit dat steeds meer melk aan het bedrijf werd geleverd, ook door die fabrieken welke in staat zijn alle melk of een groot deel hiervan zelf tot produkten te verwerken.

Onderstaande grafiek geeft dit duidelijk weer.

De procentuele stijging van de melkaanvoer is bij de DOMO (rode lijnen) aanmerkelijk sterker dan bij de DOM-leden (zwarte lijnen) en bij de Nederlandse zuivelindustrie (oranje lijnen).

H. B. Oortwijn, Vries veehouder

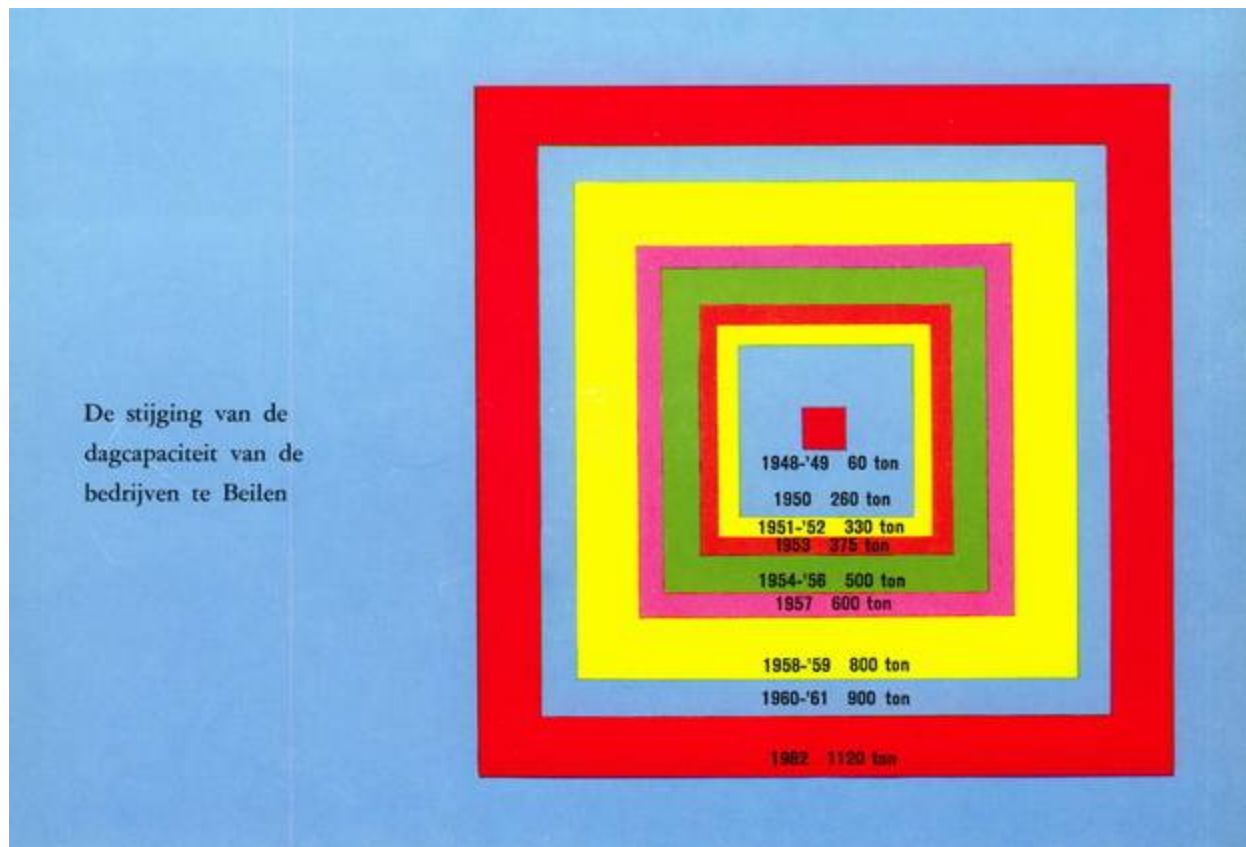

B. U. Smid, Eext directeur c.z.

K. Westerhof, Haalweide directeur c.z.

Oud-bestuursleden

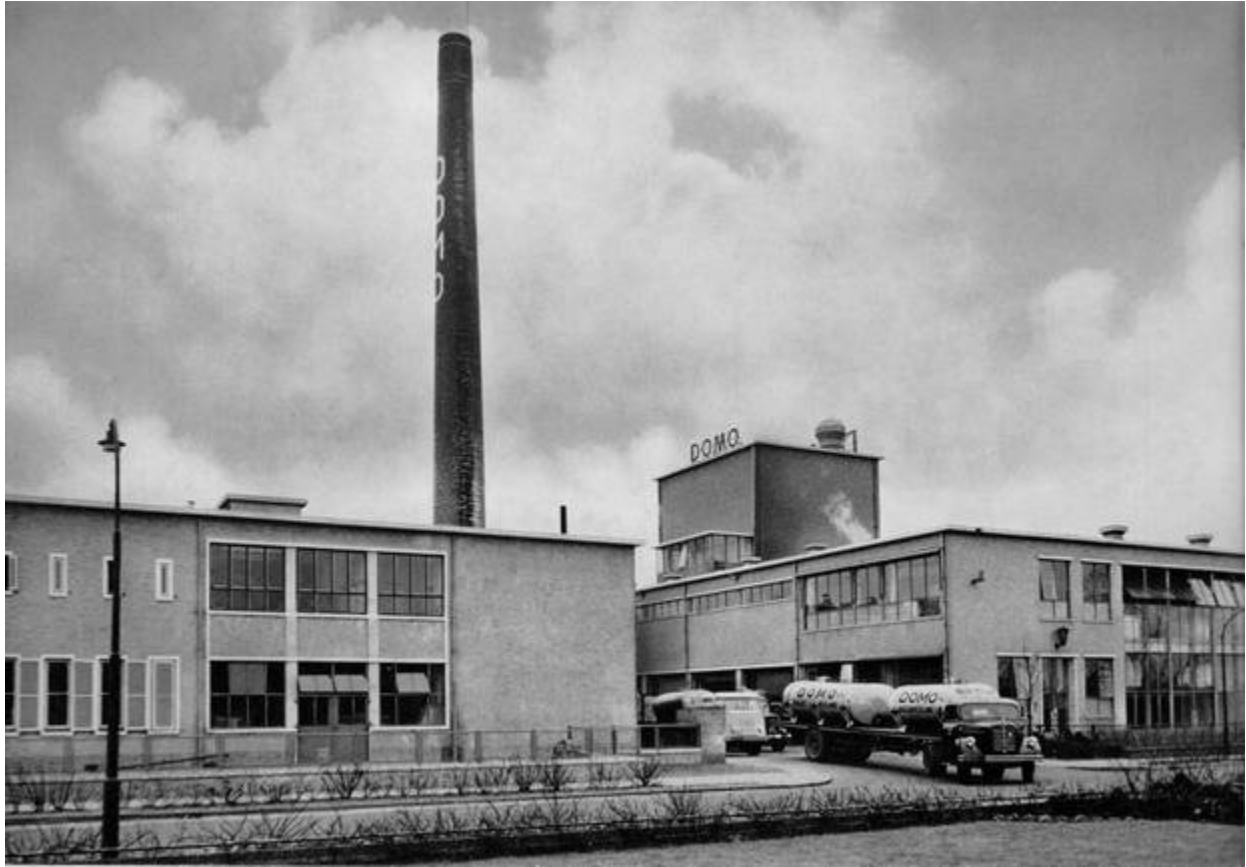

H.M. de Koningin en Z.K.H. de Prins bezochten op 2 juni 1950 de DOMO

Een laboratorium en een kaasmakerij (links op de foto) werden in 1951 - 1952 aan het eerste deel van de DOMO-bedrijven te Beilen toegevoegd.

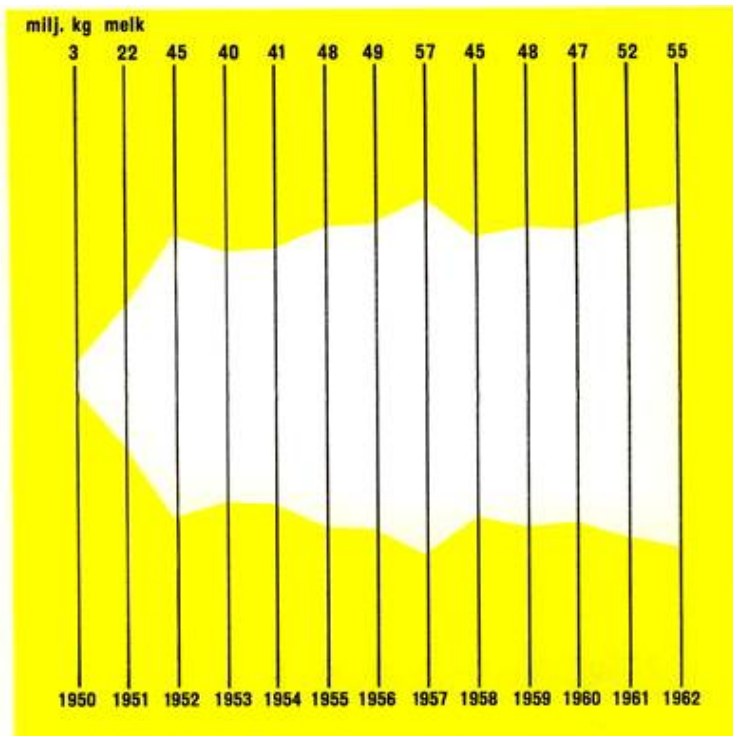

De kaasmakerij is voorzien van een „kaastrein”.

Bij de stichting van het centrale bedrijf werd in de statuten voor de fabrieken een leveringsplicht vastgelegd van slechts 10%, doch een leveringsrecht van 100%, zelfs op zondag. Het eerste geeft voor de fabrieken geen enkele moeilijkheid. Er is van de leveringsplicht door de DOMO nog nimmer gebruik gemaakt, ook niet behoeven te maken.

[49] Immers de boterfabrieken leveren, behoudens de consumptiemelk, alle ontvangen melk. Hierdoor heeft het centrale bedrijf thans meer dan de helft van alle door de leden ontvangen melk tot zijn beschikking. Vooral het vrije leveringsrecht plaatste de DOMO voor grote, soms zelfs zeer grote problemen. De capaciteit van het bedrijf werd steeds vergroot, doch deze bleek desondanks van jaar tot jaar weer te klein. Dit komt natuurlijk vooral naar voren in de zomermaanden, maar ook tijdens de weekeinden. Steeds meer gaan ook de kaasfabrieken op deze dagen melk leveren. Het arbeidsvraagstuk speelt hierbij een grote rol. Begonnen werd met twee hatmakerpoedermachines waarin 60.000 liter melk per dag kon worden verwerkt. Daarna werd een spraytoren gebouwd, waarin 200.000 liter melk per dag kon worden verpoederd. In 1951 kwam de kaasmakerij klaar met een dagcapaciteit van 70.000 liter melk bedroeg.

[52] Het jaar 1950 was voor de DOMO zeer succesvol. Het Amerikaanse bezettingsleger in Duitsland betrok de benodigde drinkmelk vooral uit Denemarken. Verschillende pogingen werden gedaan om een deel van deze melk van Nederland uit te leveren.

Het verloop van de melklevering aan het Amerikaanse bezettingsleger in West-Duitsland

Ten behoeve van de levering aan het Amerikaanse leger in West-Duitsland werd het gele gebied in Drenthe op korte termijn vrij van rundertuberculose gemaakt

*Links: enkele van de tankauto's
welke de melk, bestemd voor
het Amerikaanse bezettingsleger
in West-Duitsland,
van DOMO-Beilen naar
Sterovita-Dordrecht vervoeren*

*Rechts: een deel van het
Sterovita-bedrijf in Dordrecht*

*Uiterst links: de DOMO-
tankauto wordt in Dordrecht
gelost*

*Links: de verpakte melk wordt
in Dordrecht in de trein
geladen*

*Rechts: de melk wordt in
Frankfurt a/Main uitgeladen*

Amerikanen in West-Duitsland drinken de DOMO-Strerovita produkten.

Ook de DOMO keek met begerige ogen naar een leverantie van melk. Een moeilijkheid vormde de voorwaarde, dat de melk moest komen uit een aaneengesloten tbc-vrij gebied. Dit was in Nederland nog niet te vinden. De N.V. Sterovita, met aan het hoofd de voortvarende directeur Rein der Talsma, kreeg tenslotte een order in handen, mits aan genoemde voorwaarde werd voldaan.

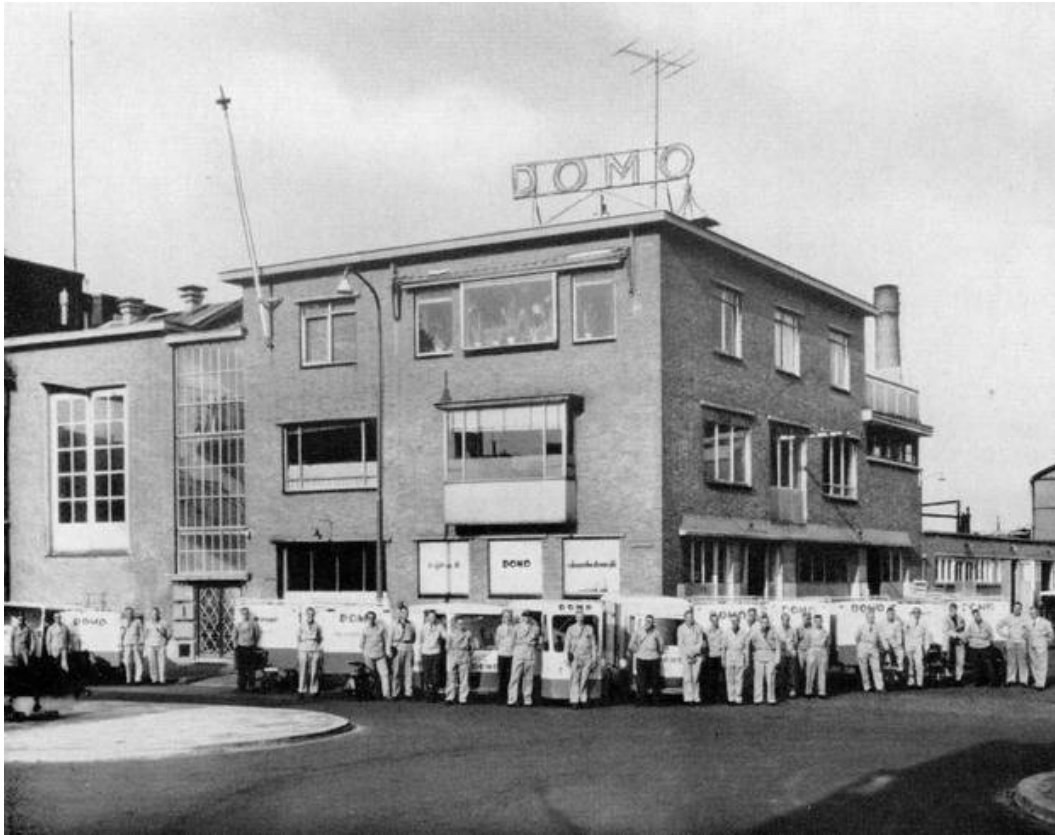
Er ontstond een contact over deze zaak tussen Sterovita en DOMO. De DOMO en de Gezondheidsdienst voor Dieren zagen een mogelijkheid om een gebied in midden-Drenthe met 10 fabrieken op korte termijn vrij van rundertuberculose te krijgen. Voor het opruimen van de aanwezige reageerders was de medewerking van de 10 fabrieken vereist. Ook was er geld nodig. De directeurs van de DOMO en de Gezondheidsdienst wisten in de betreffende ledenvergaderingen de veehouders warm te maken voor de plannen om dit gebied in versneld tempo tbc-vrij te krijgen. De regering had veel belangstelling voor de dollardeviezen, die een eventuele melkexport zou opleveren en verstrekke f 400.000,- onder voorwaarde, dat dit terugbetaald moest worden via een heffing op de geleverde melk.

Het gebied **werd** tbc-vrij en ingaande 1 juli 1950 begon de eerste halfjaarlijkse levering van plm. 17.000 liter per dag. Bij de tweede inschrijving over het eerste halfjaar 1951 werd de levering verhoogd tot 60.000 liter per dag. Tot heden bleef de order in handen van Sterovita - DOMO en omvat elk jaar een kwantum melk van 50 – 60 miljoen liter. De kwaliteitseisen, die de Amerikanen stelden, waren bijzonder zwaar. De fabrieken moesten heel wat voorzieningen treffen (o.a. Alles roestvrij staal). Dankzij een prima samenspel boeren – fabrieken – **DOMO** – Sterovita [57] wordt nu al 13 jaar tot tevredenheid van de afnemer de order uitgevoerd.

Het transport geschiedt door meerdere expediteurs met tanks van 15.000 tot 20.000 liter van Beilen uit naar Dordrecht, waar in een hiervoor speciaal ingerichte Sterovita-fabriek de melk wordt verpakt in papieren flessen. Daarna vertrekt elke dag een speciale melktrein naar Frankfurt (D), vanwaar de melk verder wordt gedistribueerd. Hier is een duidelijk voorbeeld van wat door samenwerking is te bereiken. Zonder de DOMO was men niet in staat geweest een dergelijke belangrijke transactie aan te gaan.

De groei zette zich in sneltreinvaart voort. Was aanvankelijk de afzet van melk en produkten alleen over ver, in 1952 kreeg de DOMO er tevens een belangrijk afzetgebied dicht bij huis bij. Op nog geen 50 km afstand van Beilen ligt een vrij grote stad, nl. Groningen. Een groeiende stad met 150.000 inwoners. Waar mensen wonen, is consumptiemelk nodig; waar er veel bijeewonen is veel nodig. De voorziening van melk lag voornamelijk in handen van de particuliere industrie en de coöperatieve fabriek van melkprodukten te Roden. De Groninger coöperatieve zuivelindustrie had te kennen gegeven geen belang te hebben bij deze afzet.

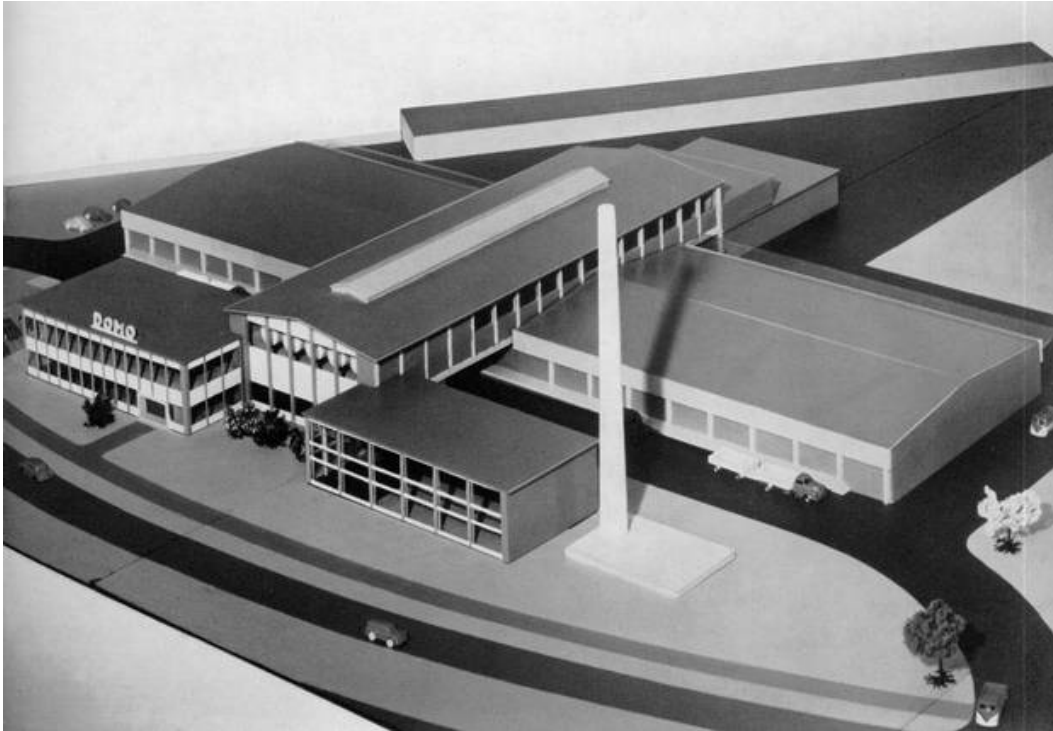
Toen er een mogelijkheid kwam zich bij deze afzet te interesseren en wetende het standpunt van de [58] Groninger bedrijven greep de DOMO deze kans snel en met beide handen aan. In 1952 werd een slijterscoöperatie aan het Boterdiep overgenomen, waar ± 2 milj. kg. melk van veehouders werd ontvangen en ± 5 milj. kg. consumptiemelk werd afgezet. Het begin, alhoewel bescheiden, was er. Slechts enkele jaren later, nl. in 1955, kwam de uitbreiding van de omzet recht los door de overname van 3 melkinrichtingen van de N.V. Lijempf, nl. 2 in Groningen en 1 in Sappemeer met een totale omzet van ± 14 milj. kg.

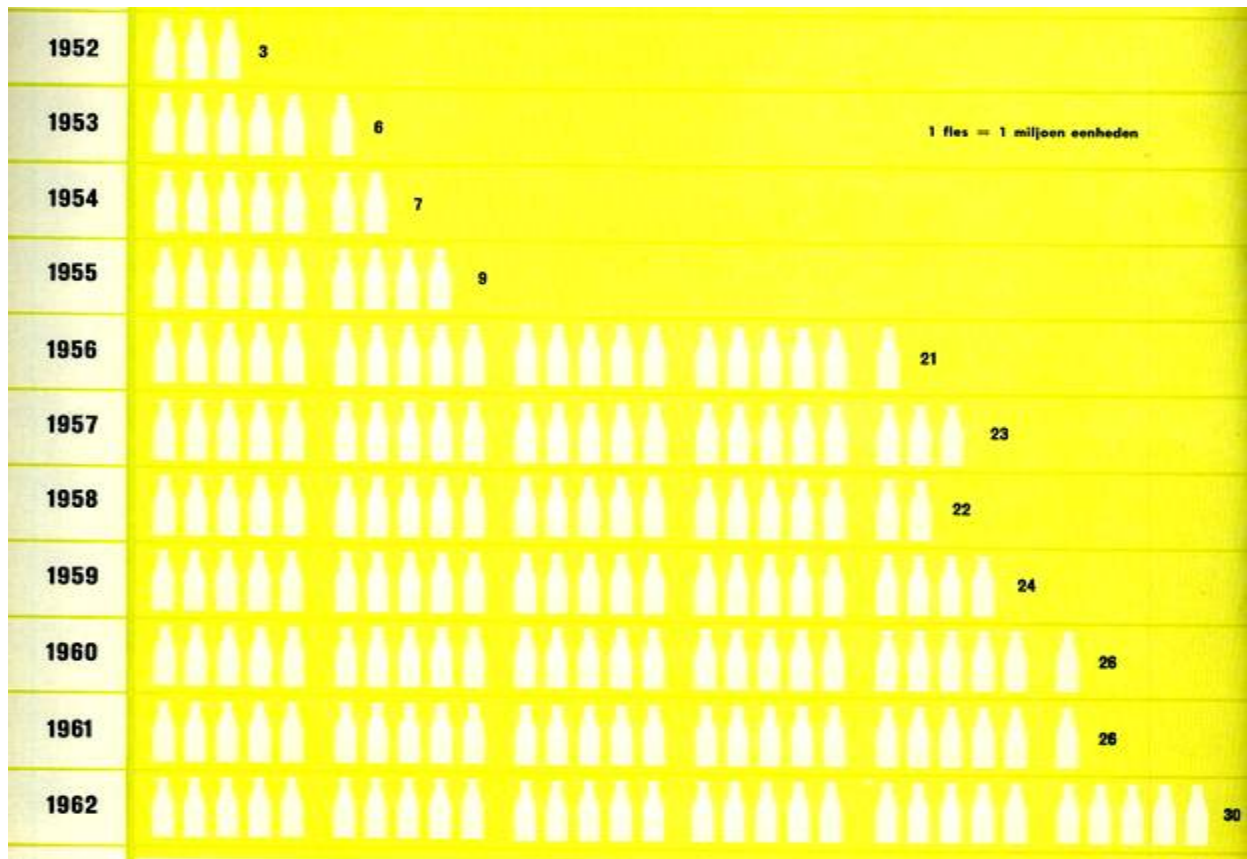
Het uitgifte-station van de DOMO aan het Boterdiep in Groningen

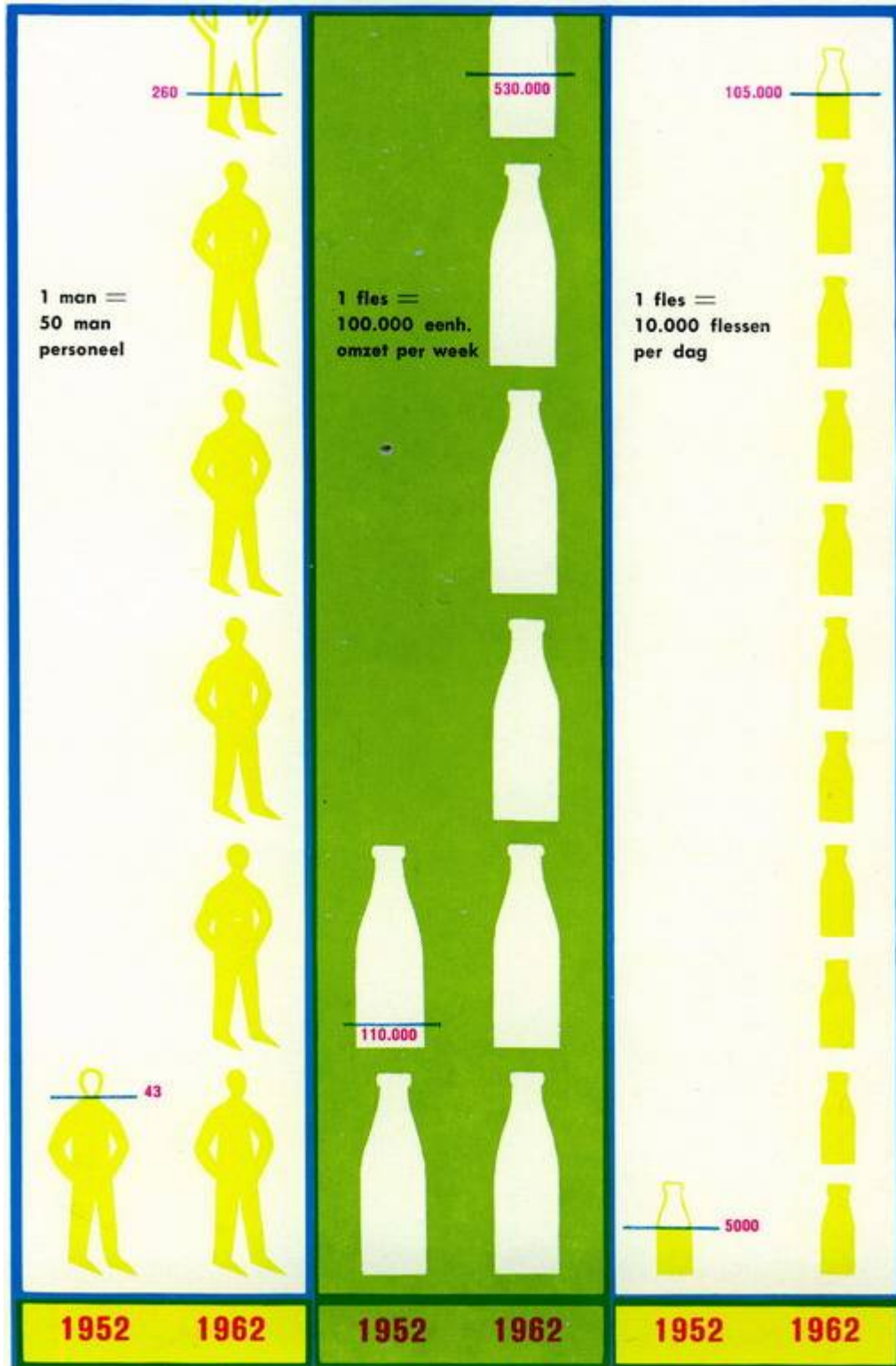
De DOMO-melkinrichting aan de Eendrachtskade te Groningen

Zo wordt de nieuwe DOMO-melkinrichting in Groningen.

Na 10 jaren is de consumptiemelk- en melkproductenafzet in Groningen 10 maal zo groot.

Het personeel in Groningen werd in 10 jaren 6 maal zo groot; de omzet per week werd vervijfvoudigd en de omzet van flessenprodukten per dag werd 21 maal zo groot

Het DOMO-bedrijf te Sappemeer

Het DOMO-bedrijf te Farmsum

Hier werd \pm 3 milj. kg. melk van veehouders ontvangen. In 1960 werd overgenomen het coöperatieve bedrijf te Farmsum met 4 milj. kg. van veehouders ontvangen melk en een omzet van evenzoveel consumptiemelk in de industrieplaats Delfzijl.

In 1961 werd aangekocht „De Nieuwe Groninger Melkinrichting”, waar \pm 1 milj. kg. melk van veehouders werd ontvangen en met een omzet van \pm 2 milj. kg. consumptiemelk.

Een deel van De poederverpakking in Beilen

De gekochte gebouwen en machines waren alle zeer verouderd. Veel moest worden geïnvesteerd. Hoewel het na de slechte resultaten van het begin steeds beter werd, was het DOMO-bestuur er toch wel spoedig van overtuigd dat er één nieuwe moderne melkinrichting zou moeten komen. Een stad als Groningen heeft daar trouwens ook recht op. Een voorstel hieromtrent werd door de leden aangenomen op 2 september 1962.

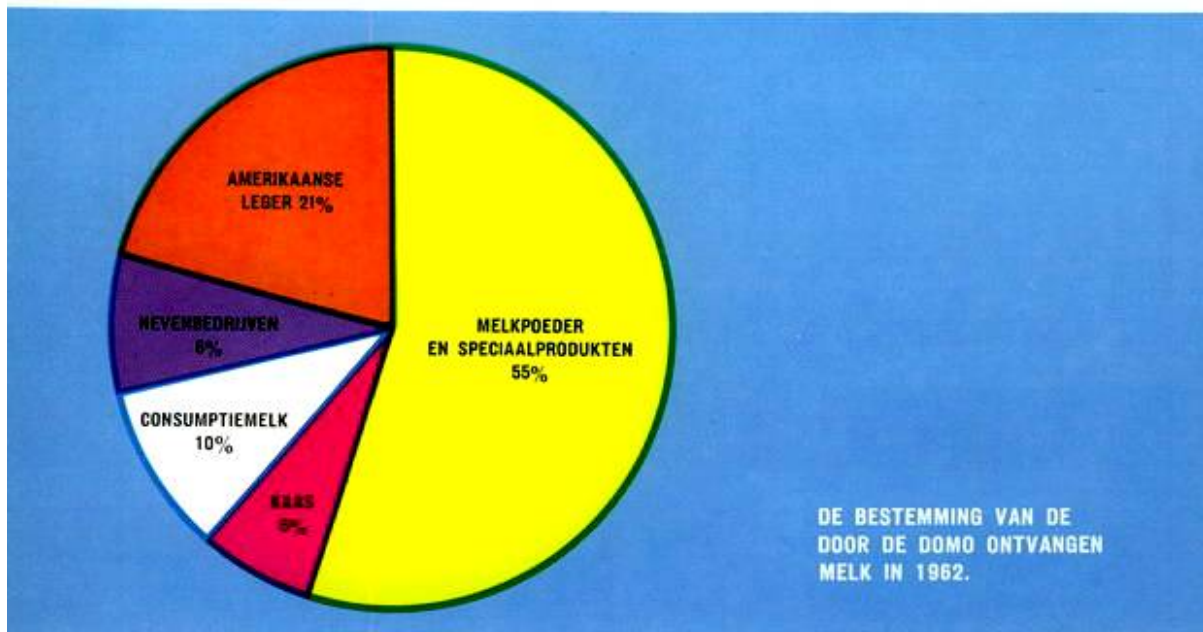
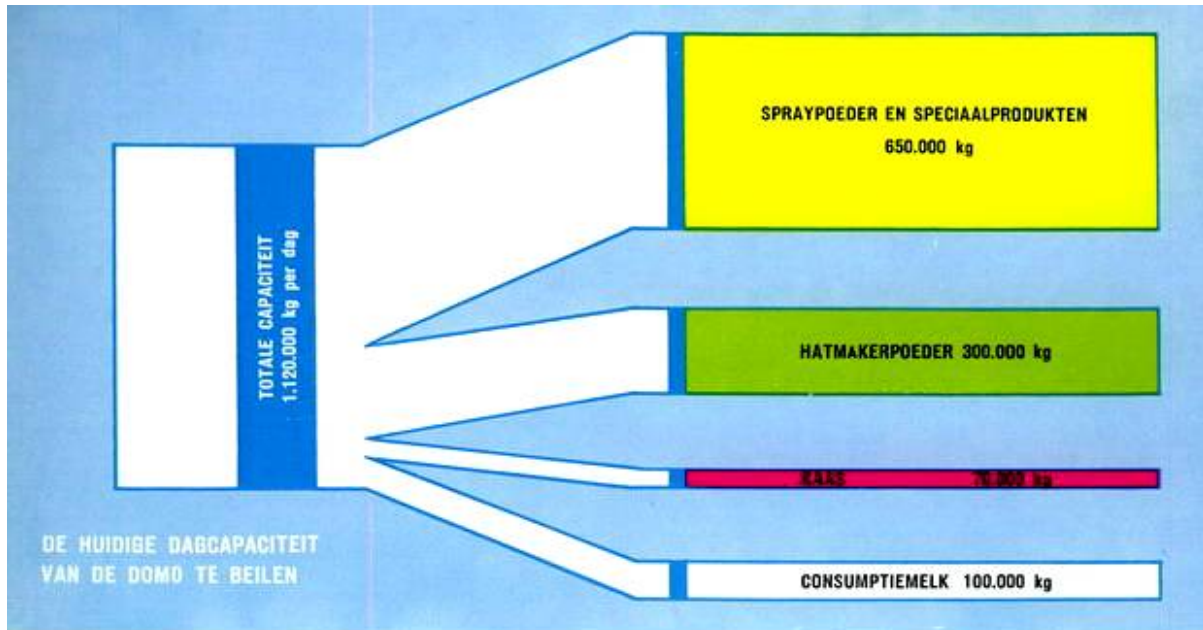
[63] De benodigde melk wordt door de DOMO uit Drenthe geleverd. Tijdens het groeiproces van de DOMO te Beilen werd de pakhuisruimte meer en meer vergroot. Ook de ketelcapaciteit moet regelmatig worden aangepast. In 1962 kwam het gebouw met de kantoorruimten gereed.

In 1952 was reeds een laboratorium gereed gekomen voor eigen onderzoek en researchwerk en voor onderzoekingen voor de Drentse Zuivelbond ⁸⁾.

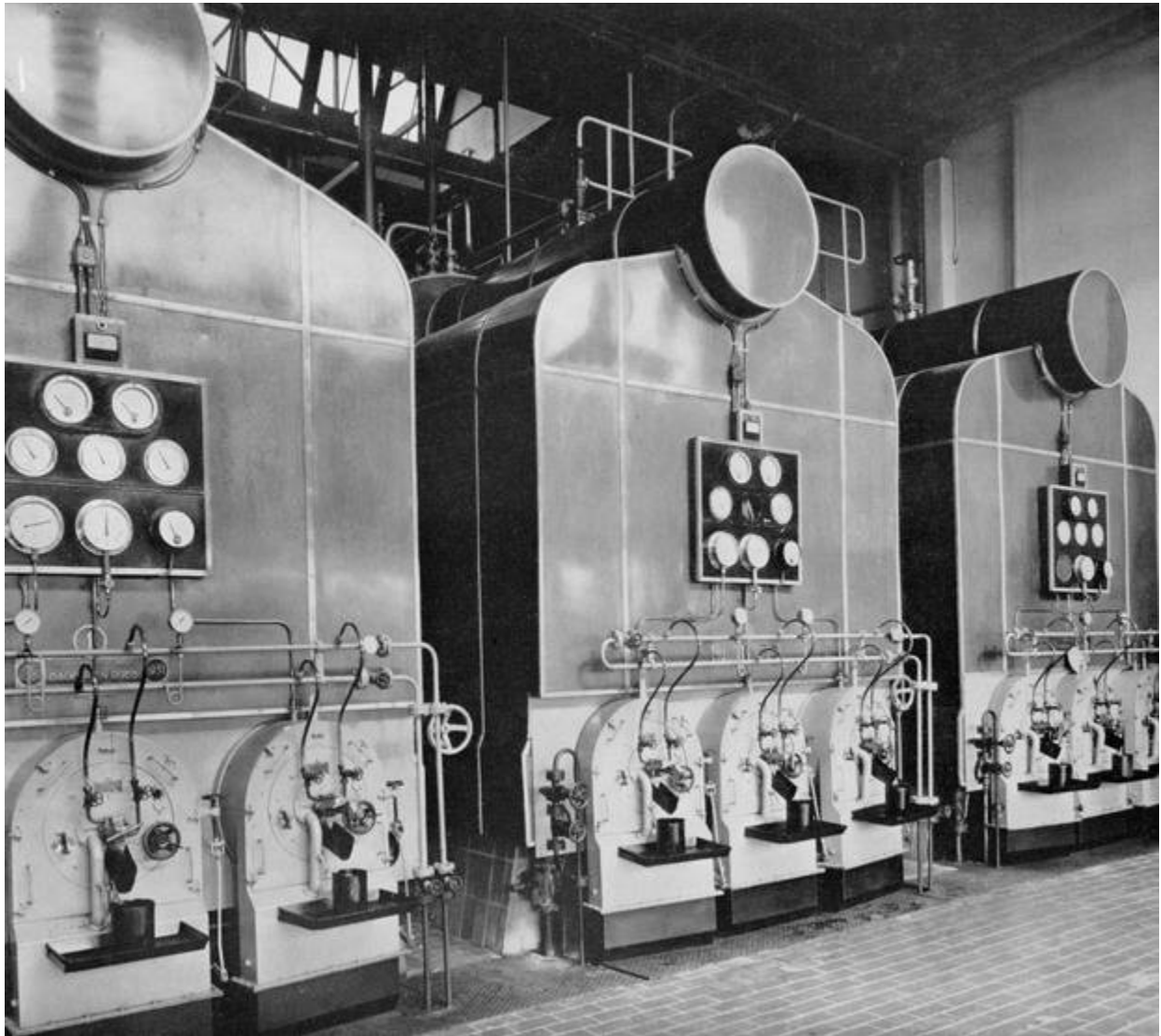
In 1954 werd de hatmakerinstallatie van 2 machines uitgebreid tot 6 machines.

In 1954 werd de tweede spraytoren gebouwd, in 1959 de derde en in 1962 de vierde.

Het volgende stroomdiagram geeft de huidige dagcapaciteit weer van de DOMO-bedrijven.

⁸⁾ In 1962 kwam het eigen laboratorium van de Drentse Zuivelbond in Assen gereed, zodat het DOMO-laboratorium zich nu geheel kon wijden aan eigen onderzoek.

Een deel van de oliestookketels in het ketelhuis.

Een kijkje in het chemisch laboratorium.

Een drietraps-indampinstallatie

Afvoer van de uit de verstuvingsstoren opgevangen melkpoeder

[68] Niet alleen inwendig, ook naar buiten was er een grote activiteit. Reeds spoedig na de totstandkoming van het centrale bedrijf te Beilen, ontstond er een bepaald contact met de Coöperatieve Condensfabriek „Friesland” te Leeuwarden. Bij de stichting van het bedrijf was er reeds de gedachte te trachten zoveel mogelijk verwerkingsmogelijkheden te krijgen en één van de mogelijkheden is de condens. Plannen ontstonden om ook deze mogelijkheid te krijgen.

Een eerste plan om zelf een condensfabriek te bouwen werd verdrongen door de gedachte contact te zoeken met de bestaande condensindustrie. Een eerste contact met de „Friesland” omvatte de afzetregeling van de Friese Vlag-koffiemelk voor het werkgebied van de DOMO. (In 1962 bedroeg de omzet in het DOMO-gebied 5.750.000 flessen).

In 1956 werd het contact inniger, toen nl. „Friesland” en DOMO de condensfabriek „Ommelanden” in Groningen overnamen. Deze coöperatie met 200 leden en 1000 leveranciers met ± 40 milj. kg. van veehouders ontvangen melk en ± 25 milj. kg. elders gekochte melk, kwam door slecht beheer en door een staking onder het personeel in grote financiële en technische moeilijkheden.

De bestaande coöperatie werd zodanig omgevormd, dat alleen de „Friesland”, de DOMO en de opgerichte coöperatieve vereniging van melkveehouders (de vroegere leden van Ommelanden) lid werden. In 1962 bedroeg de aanvoer van melk van veehouders 52 milj. kg. De van veehouders ontvangen melk van de melkinrichtingen in Groningen en Sappemeer is hoofdzakelijk overgegaan naar de Ommelanden.

Bijgekocht werd 28 milj. Kg, zodat in dit bedrijf werd verwerkt totaal 80 milj. kg. melk tot hoofdzakelijk ongesuikerde gecondenseerde melk. De groei naar buiten ging door. Een nieuwe samenwerking met de condensfabriek „Friesland” kwam in 1957 tot stand met de stichting van de coöperatieve bottelfabriek „Rivella” G.A. Te Wolvega en in 1958 met de coöperatieve veevoederfabriek „Sloten” G.A. Te Sloten (Fr.). Deze laatste werd op 1 januari 1961 uitgebreid met een derde lid, nl. de Coöperatieve Condensfabriek „Gelderland/Overijssel” te Deventer. Is **Rivella** een frisdrank, het in Sloten bereide produkt is melkpoeder met melkvreemde vetten, de bekende „kunst”-melkpoeder **Sprayfo** en **Spraymes** voor fok- en mestdoeleinden.

Vooraf de omzet van deze laatste produkten is de laatste jaren enorm gestegen. Zo gaat de groei van de DOMO snel door, zowel naar binnen als naar buiten.

De coöperatieve melkproduktfabriek „De Ommelanden” te Groningen

De coöperatieve bottelfabriek „Rivella” G.A. te Wolvega

links: het kantoor van de DOMO te Beiden

onder: de hal tegenover de ingang

De coöperatieve veevoederfabriek „Sloten” G.A. Te Sloten

Klein begonnen in 1938 als een ondermelkverkooporganisatie, in 1948 omgebouwd tot een centraal bedrijf van bescheiden omvang, in de periode 1948 – 1963 uitgebouwd tot één der grootste zuivelbedrijven in Nederland.

Eerste balans 31 december 1938

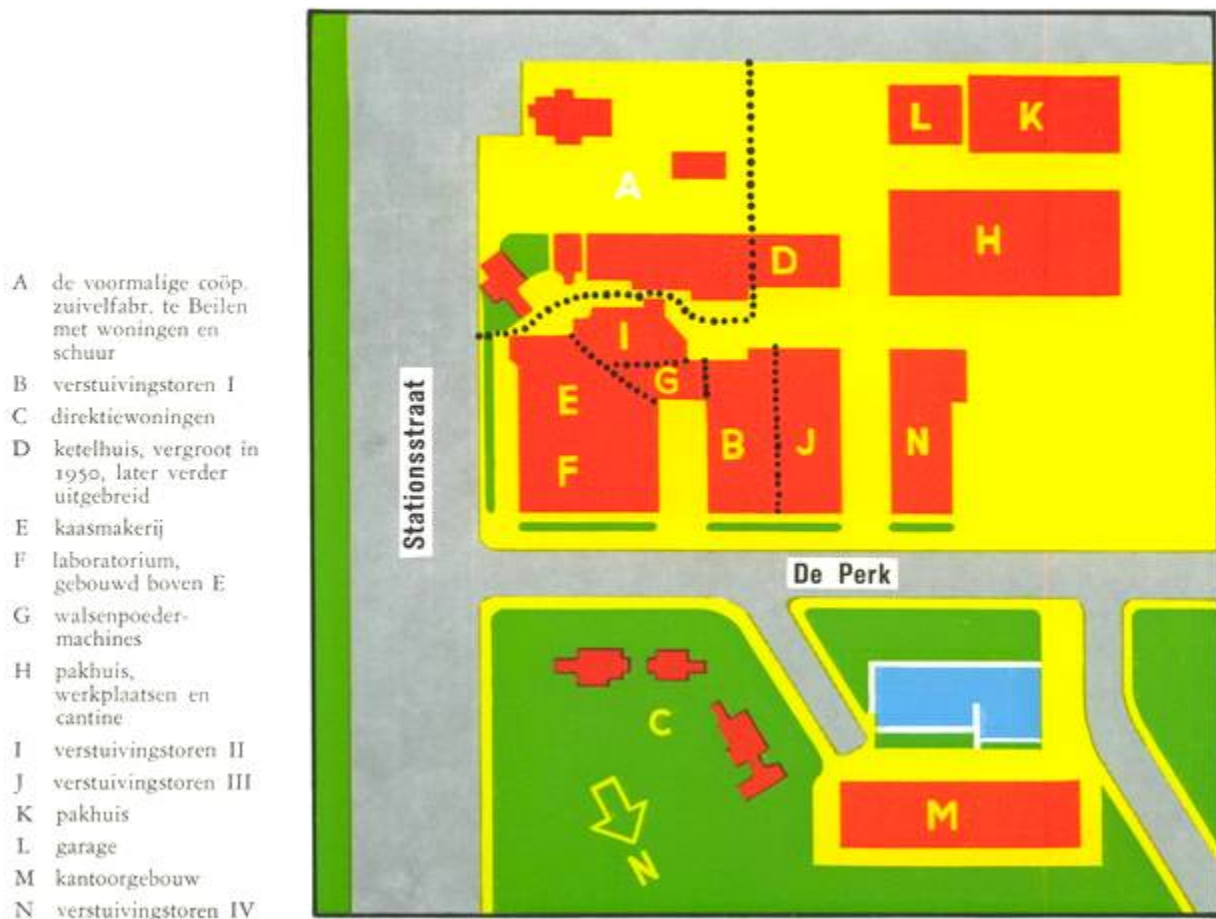
Inventaris	f	6.930,57	Aandelenkapitaal	f	10.875,--
Boerenleenbank	„	3.991,02	Onkosten	„	208,12
Melkrekening	„	1.484,31	Vervoer	„	304,20
Omslag	„	120,27	Melkrekening	„	1.161,60
<u>Kassa</u>	„	<u>684,98</u>	<u>Reservefonds</u>	„	<u>662,23</u>
	f	13.211,15		f	13.211,15

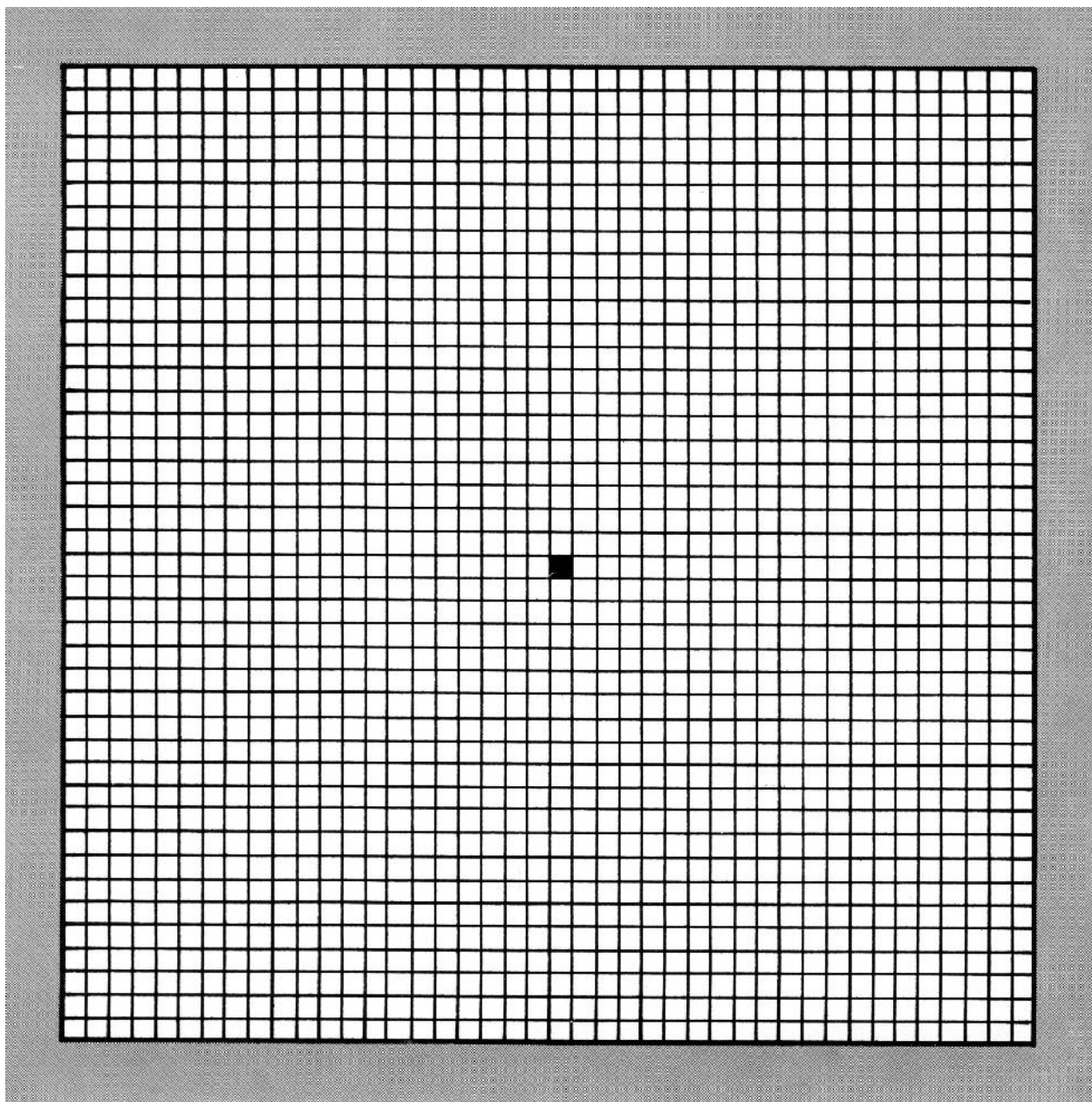
[73] *Verkorte balans 31 december 1961*

Bezittingen	f	7.877.000,--	Ledenkapitaal	f	2.046.315,56
Deelnemingen	„	194.154,22	Reserves	„	1.607.439,21
Leningen u/g	„	330.521,18	Leningen o/g	„	2.747.060,77
Vorr./vorderingen	„	11.433.600,61	Schulden	„	10.528.773,48
<u>Kas/ giro</u>	„	<u>331.138,20</u>	<u>Bank</u>	„	<u>3.236.825,19</u>
	f	20.166.414,21		f	20.166.414,21

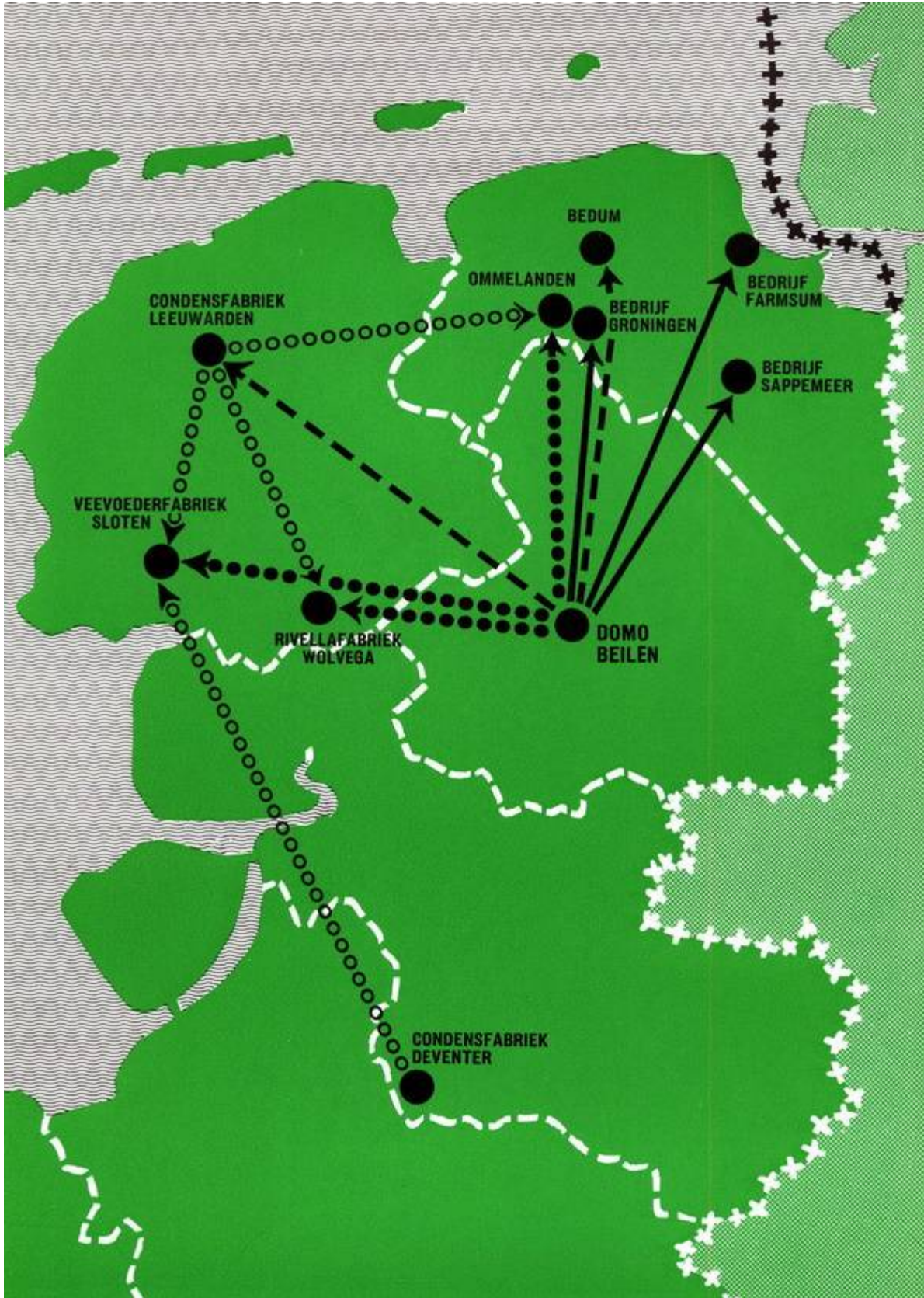
Vanzelfsprekend bracht een zo grote en snelle groei ook problemen, grote problemen met zich mee. In de eerste plaats de technische vraagstukken. Door een zo sterk stijgende melkaanvoer kwam het technische apparaat steeds achteraan. En door het vrije leveringsrecht bij de fabrieken kan de DOMO op de levering geen rem zetten. Echter ook organisatorische problemen, soms van grote omvang, moesten tot oplossing worden gebracht.

De groei van de DOMO-bedrijven te Beilen

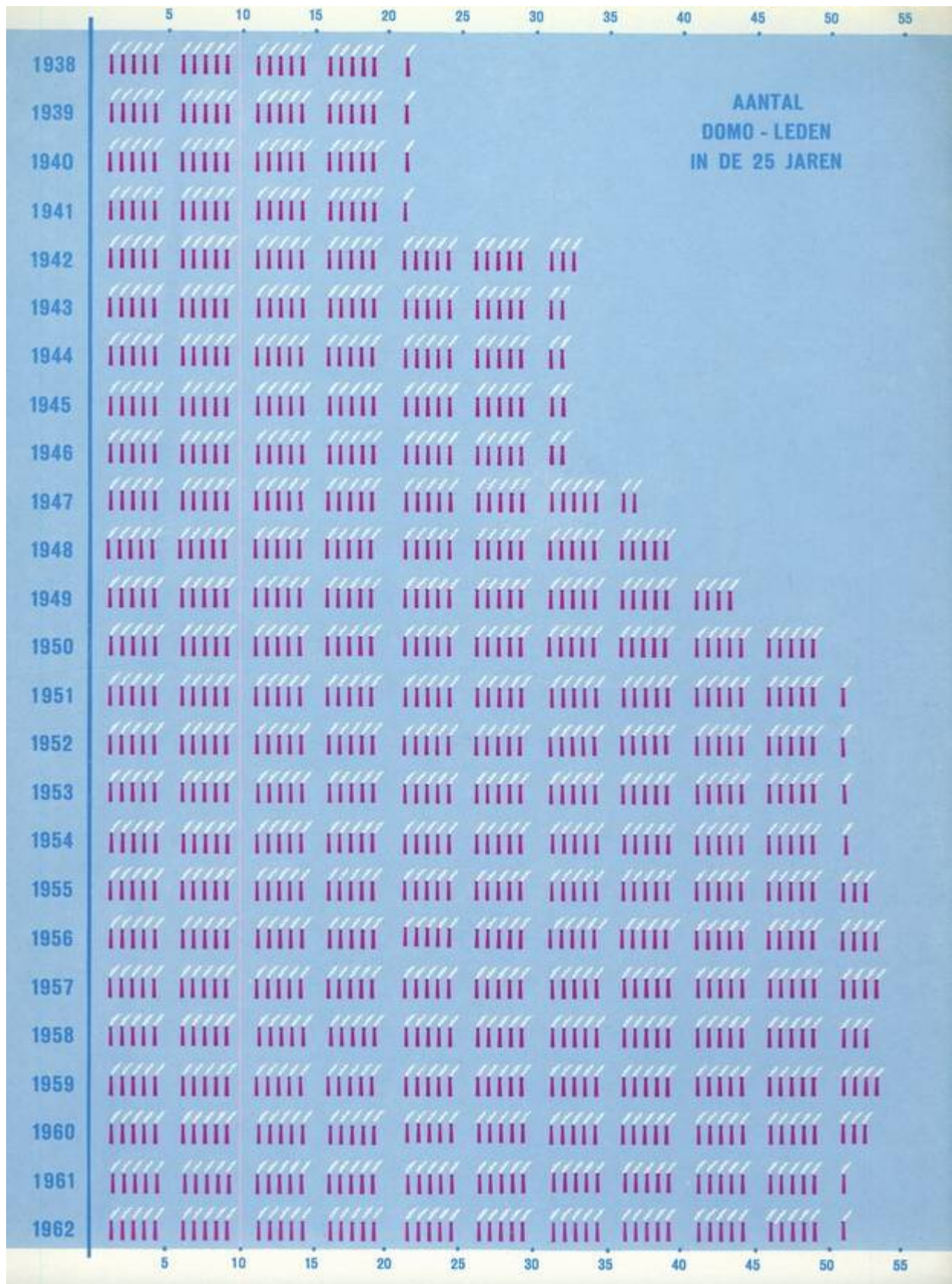

In 1938 betaalde de D.O.M.O. ca. f 30.000,-- voor de gekochte melk; in 1962 was dit bedrag ca. 1800 maal zo groot, n.l. ca. 64,5 miljoen gulden. Deze groei blijkt goed uit bovenstaande tekening; het zwarte vierkantje stelt het bedrag in 1938 voor, het grote geruite vierkant beeldt 1962 uit.

DOMO-contacten in Noord-Nederland

[77] DE ORGANISATIE

Bij oprichting in 1938 van de D.O.M.O. werd als vorm van samenwerking gekozen de **coöperatieve vereniging**.

Men was het er over eens, dat hierbij ook moest gelden de onbeperkte aansprakelijkheid. Ditzelfde principe werd ook gehandhaafd in 1948 bij de stichting van het centrale productiebedrijf. Deze onbeperkte aansprakelijkheid ligt, evenals het stemrecht, voor 75 % op de aan de DOMO geleverde melk en voor 25 % op de door de leden-fabrieken van veehouders ontvangen melk. De leden kan een leveringsplicht worden opgelegd van 10 % een bepaling waarvan nog nimmer gebruik is gemaakt. Dit is ook niet nodig, omdat de DOMO op vrijwillige basis thans reeds ongeveer de helft van alle Drentse melk ontvangt. Tegenover deze leveringsplicht staat een volledig leveringsrecht van de fabrieken.

Betekent de leveringsplicht voor de fabrieken dus praktisch geen enkel bezwaar, aan een vrij leveringsrecht voor de fabrieken (ingevoerd omdat de niet-zelfverwerkende bedrijven toch alle melk moeten leveren), zitten voor het centrale bedrijf soms wel grote bezwaren. Dit komt vooral tot uiting in de periode van de grootste melkproductie, waarin ook de zelfverwerkende fabrieken veel melk leveren, en in de weekeinden en op feestdagen. Hier spreekt het arbeidsvraagstuk – 5-daagse werkweek en extra lonen op zaterdag en zondag – voor de fabrieken een sterk woordje mee. Steeds meer bestaat de neiging in de weekeinden en in de vakantietijd veel melk te leveren. Hierop is ook een centraal bedrijf moeilijk te bouwen, als er niet tevens een grote zeggenschap over de grondstof komt.

[78] In de statuten is vastgelegd, dat de leden-fabrieken zonder toestemming van het DOMO-bestuur geen nieuwe verwerkingsmogelijkheden mogen stichten. Ook is het statutair niet toegestaan melk aan derden te verkopen; wil men melk bijkopen van derden dan is dit toegestaan, mits tegelijkertijd geen melk aan de DOMO wordt geleverd. De DOMO kent als A-leden rechtspersoonlijkheid bezittende verenigingen of vennootschappen, die één of meer zuivelfabrieken exploiteren en als B-leden verenigingen van melkveeouders, die de gezamenlijke verwerking van melk beogen.

Bij de oprichting van de D.O.M.O., zowel als bij de stichting van het centraal DOMO-bedrijf was in de eerste plaats de opzet de overtollige melk van de niet-zelfverwerkende bedrijven te bundelen. Men zag toen echter al verder. Niet alleen wilde men de DOMO graag gedragen zien door de gehele Drentse zuivelcoöperatie, doch ook de kaasfabrieken konden in de top niet alle melk zelf verwerken en moesten deze afzetten. Deze bedrijven kregen door middel van de DOMO meer mogelijkheden voor hun melk.

Wel had de toetreding van deze productiebedrijven mede tot gevolg dat de hiervoor genoemde bepalingen in de statuten werden vastgelegd. Uit alles blijkt dat bij de samenwerking in DOMO-verband een zo groot mogelijke zelfstandigheid van de leden voorop stond. Ook nu nog speelt het baas willen zijn in eigen huis een grote rol. Of dit in de toekomst zo zal **kunnen** blijven? Doch hierover in het volgende hoofdstuk.

De betaling van de melk aan de leden geschiedt in een wekelijkse voorschotprijs op basis van netto kaaswaarde. Zo nodig worden hiernaast bijzondere regelingen gemaakt met groepen fabrieken. Zo bijvoorbeeld ontvangen de fabrieken, die melk leveren voor het Amerikaanse bezettingsleger in Duitsland, bepaalde vergoedingen, waartegenover zij aan vrij zware kwaliteitseisen moeten voldoen, investeringen in het bedrijf moeten doen, tweemaal melk ontvangen per dag enz. Met de zelfverwerkende fabrieken worden aparte regelingen gemaakt voor levering van melk in de wintermaanden, waarvoor een vergoeding voor de onderbezetting wordt verstrekt. Het bestuur wordt hierbij geadviseerd door een **commissie voor prijzen en regelingen**.

Het bestuur van de DOMO bestaat uit 9 personen, t.w. De voorzitter, drie personen uit de leden van de A-leden, twee personen uit de leden van de B-leden, drie personen uit de directeuren van de A-leden. Het dagelijks bestuur wordt gevormd door de voorzitter, de ondervoorzitter en de sekretaris. De leden van het bestuur hebben 9 jaar [82] zitting en zijn, behalve de voorzitter, éénmaal herkiesbaar. De voorzitter is steeds herkiesbaar.

Voor bespreking van technische onderwerpen komen de directeuren van de leden-fabrieken eens per maand bijeen onder leiding van de DOMO-direkteur. Het spreekt vanzelf dat er contact bestaat tussen de twee zuivelorganisaties Drentse Zuivelbond en DOMO. Dit contact is noodzakelijk ook al zijn de werkzaamheden van geheel verschillende aard. Toen de fabriek te Beilen overgedragen werd aan de DOMO en de coöperatieve zuivelfabriek een Coöperatieve Vereniging van Melkveehouders werd, kon deze volgens de toen bestaande statuten geen lid meer zijn van de Zuivelbond.

Het lidmaatschap werd omgezet in een buitengewoon lidmaatschap. De DOMO werd lid van de Zuivelbond. Toch bevredigde dit de boeren van Beilen niet. Zij toch hebben als vereniging de melk. In 1960 werden de statuten van de Zuivelbond zo gewijzigd, dat ook coöperatieve verenigingen van melkveehouders lid kunnen zijn. In overleg tussen deze vereniging, de DOMO en de Zuivelbond trad de DOMO uit als lid en werd buitengewoon lid. De vereniging van melkveehouders „Beilen” werd lid van de Zuivelbond. Het dagelijks bestuur van de DOMO onderhoudt door middel van maandelijkse vergaderingen een geregeld contact met het dagelijks bestuur van de Drentse Zuivelbond. Het contact met deze bond wordt verder verstevigd door het feit, dat de sekretaris van de Zuivelbond adviserend lid is van het DOMO-bestuur.

Een nauwe samenwerking onderhoudt de DOMO met de Coöperatieve Condensfabriek „Friesland”. Samen vormen deze de besturen en directie van de Ommelanden te Groningen en de Rivellafabriek te Wolvega, terwijl met de Coöp. Condensfabriek Gelderland-Overijssel te Deventer tezamen het bestuur van de coöperatieve veevoederfabriek „Sloten” G.A. Te Sloten wordt gevormd.

De Coöperatieve Zuivelfabriek „Acmesa” te Assen produceert voor de DOMO en haar leden chocolademelk onder DOMO-merk. In een 5-tal melkinrichtingen worden voor de DOMO-leden consumptiemelkproducten geproduceerd eveneens onder DOMO-merk. In de provincie Groningen is er o.a. Op het gebied van de consumptiemelkafzet een nauw contact met de Coöperatieve Fabriek van Melkproducten te Bedum.

Een belangrijk punt is de afzet van de door de DOMO gemaakte zuivelproducten. Voor wat de boter en kaas betreft, geschiedt de afzet via de afdelingen N.C.B. En N.C.K. Van de Nationale Coöperatieve

*Van links naar rechts: A. Muggen, C. Oostingh, Tj. Boijenga (adv. bestuurslid),
A. J. Idema, L. Koops (sekretaris), H. Dekker (voorzitter), A. Ybema (direkteur),
G. J. Wilms (vice-voorzitter), R. Schuurmans, J. G. Ankema, W. L. van der Spoel*

Dagelijks bestuur
en directeur

v.l.n.r.:
L. Koops (sekr.)
G. J. Wilms (vice-voorz.)
A. Ybema (directeur)
H. Dekker (voorz.)

Dagelijks bestuur
en directie

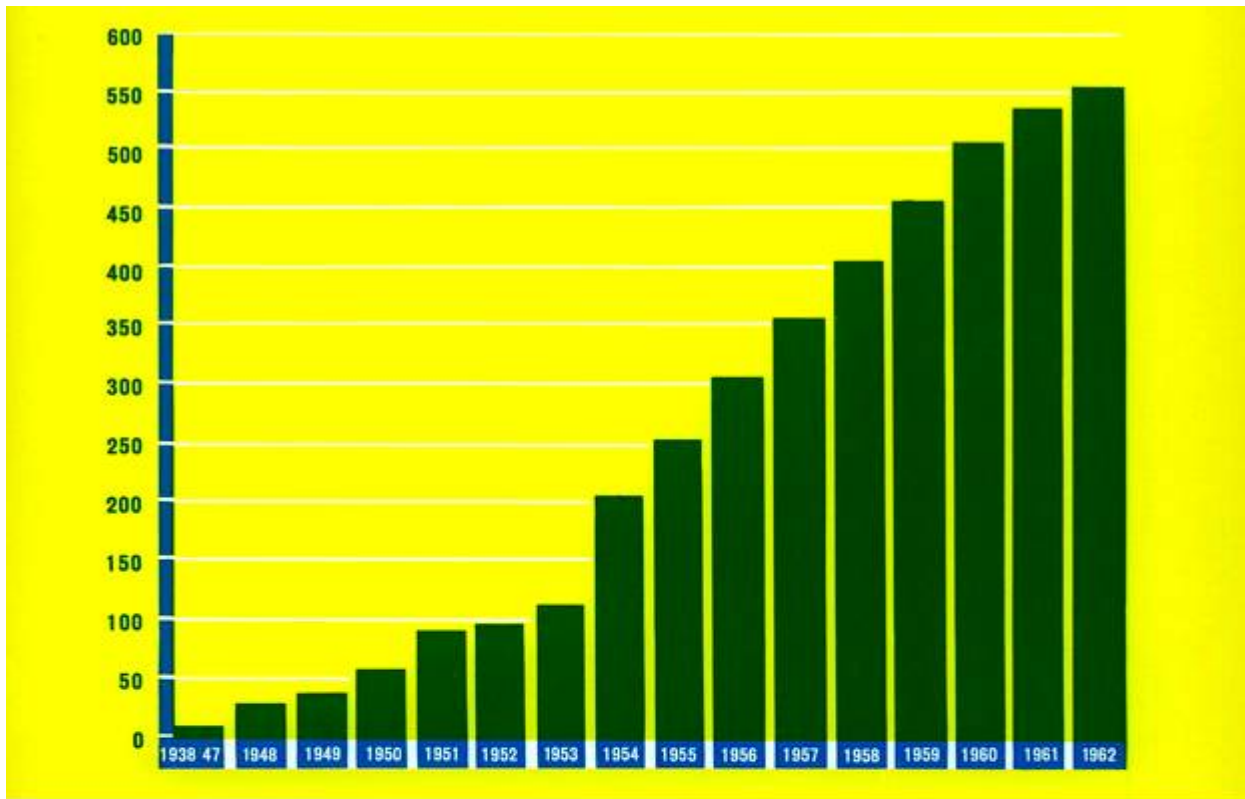
v.l.n.r.:
A. Ybema (dir.)
L. Koops (sekr.)
G. J. Wilms (vice-voorz.)
H. Nijbof (adj.-dir.)
J. S. Ybema (adj.-dir.)
H. Dekker (voorz.)

De direktie in beraad

v.l.n.r.: H. Nijbof, A. Ybema, J. S. Ybema

De toename van het aantal personeelsleden bij de DOMO

De DOMO bouwde reeds 40 huizen voor het personeel

[84] Zuivelverkoopcentrale N.C.Z. Aanvankelijk geschiedde ook de afzet van de melkpoeder via de N.C.M. Van de N.C.Z. In 1953 werd deze afzet zelf ter hand genomen, vooral omdat de DOMO steeds meer poeder in kleinblikverpakking ging verkopen. Het poeder vindt in praktisch alle landen ter wereld afzet.

In een groot bedrijf als de DOMO is ook een goede organisatie van de vele werkers onmisbaar. Zonder deze is een goed functioneren van het bedrijf niet mogelijk. Ieder, die een kijkje in het bedrijf neemt, kan ervaren dat deze organisatie goed is opgezet en dat de geest onder de werknemers prima is. De ondernemingsraad is er niet alleen, omdat dit nu eenmaal is voorgeschreven, hij is er ook, omdat zowel het bestuur als de directie hierin een goed apparaat zien voor de regeling van allerlei arbeidsvraagstukken.

Zowel in Beilen als in Groningen zijn bloeiende personeelsverenigingen, die op het gebied van ontwikkeling, sport en spel en cultuur nuttig werk verrichten.

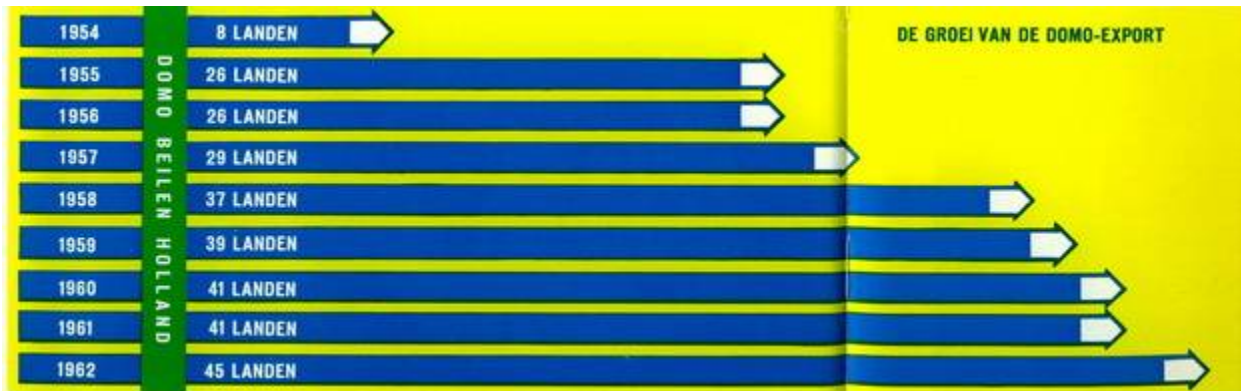
Dat het bestuur dit alles waardeert, blijkt uit het beschikbaar stellen van de keurige kantines. Maar niet minder uit de subsidiëring van een door het personeel gevormde Stichting „Sociaal Fonds”, uit welk fonds in bijzondere gevallen voor leden van het personeel kan worden geput. Het bestuur verleent aan deze Stichting een jaarlijkse bijdrage gelijk aan de door het personeel hiervoor opgebrachte gelden.

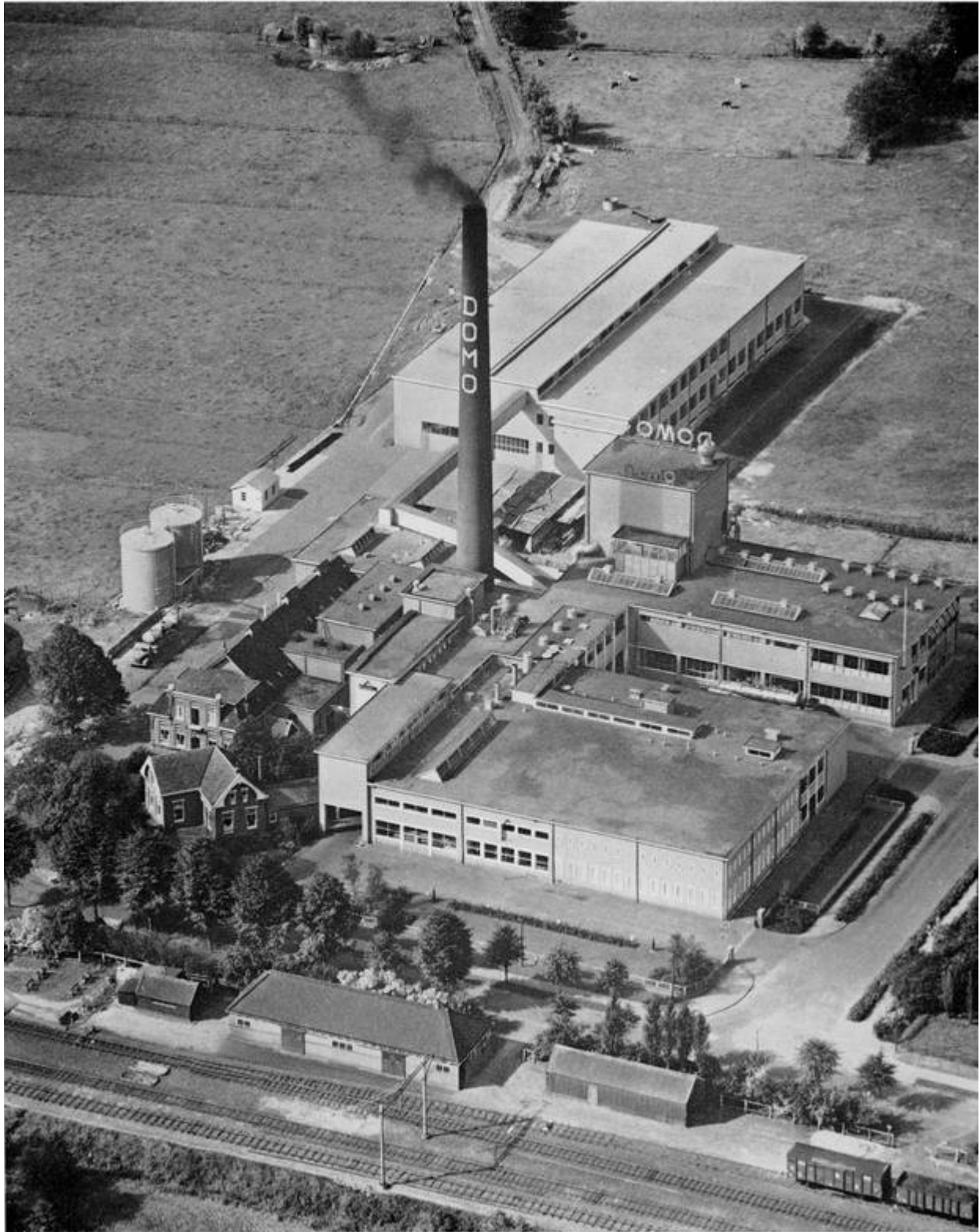

DOMO-producten op een tentoonstelling in Taiwan (Formosa)

Ook in de Soedan drinkt men graag DOMO-melk

Een momentopname uit de groei van de DOMO: 1957

boven: een deel van de kantine; onder: waslokaal

[89] DE TOEKOMST

„In het verleden ligt het heden”.

Welnu, in de vorige hoofdstukken heb ik getracht het verleden neer te leggen. We hebben hierbij gezien hoe in betrekkelijk weinig jaren een snelle groei van het DOMO-apparaat tot stand kwam. De melkstroom in het DOMO-gebied is, als welhaast nergens anders, toegenomen en zal ook in de naaste toekomst blijven stijgen. Steeds beter wordt de waterbeheersing. Steeds meer grond wordt hierdoor en door grootse ruilverkavelingsprojecten drastisch verbeterd. Mede door de snelle ontwikkeling van de K.I. Wordt de produktie per koe steeds meer opgevoerd. Tengevolge van het steeds moeilijker wordende arbeidsvraagstuk – ook op de boerderij – is het aantal melkmachines ook in Drenthe sterk gestegen.

1955	aantal melkmachines in Drenthe	257
1960	„ „ „ „	2407
1961	„ „ „ „	3295
1962	„ „ „ „	4270

Iedere veehouder die een melkmachine aanschaft, houdt dan een paar koeien meer. De garantieprijs voor de melk wordt steeds krappere. „De kostprijs van de melk moet lager” is altijd weer het advies. Door rationalisatie (verlaging onkosten) is een lagere kostprijs mogelijk. Echter ook door meer melk te produceren! Is het dan gewaagd te voorspellen dat in de eerstvolgende 5 jaren er nog 50 – 75 milj. kg melk [91] in dit gebied bijkomt? En zal de DOMO hierdoor niet nog meer melk ontvangen ?

Wij begonnen dit hoofdstuk met:

„In het verleden ligt het heden”

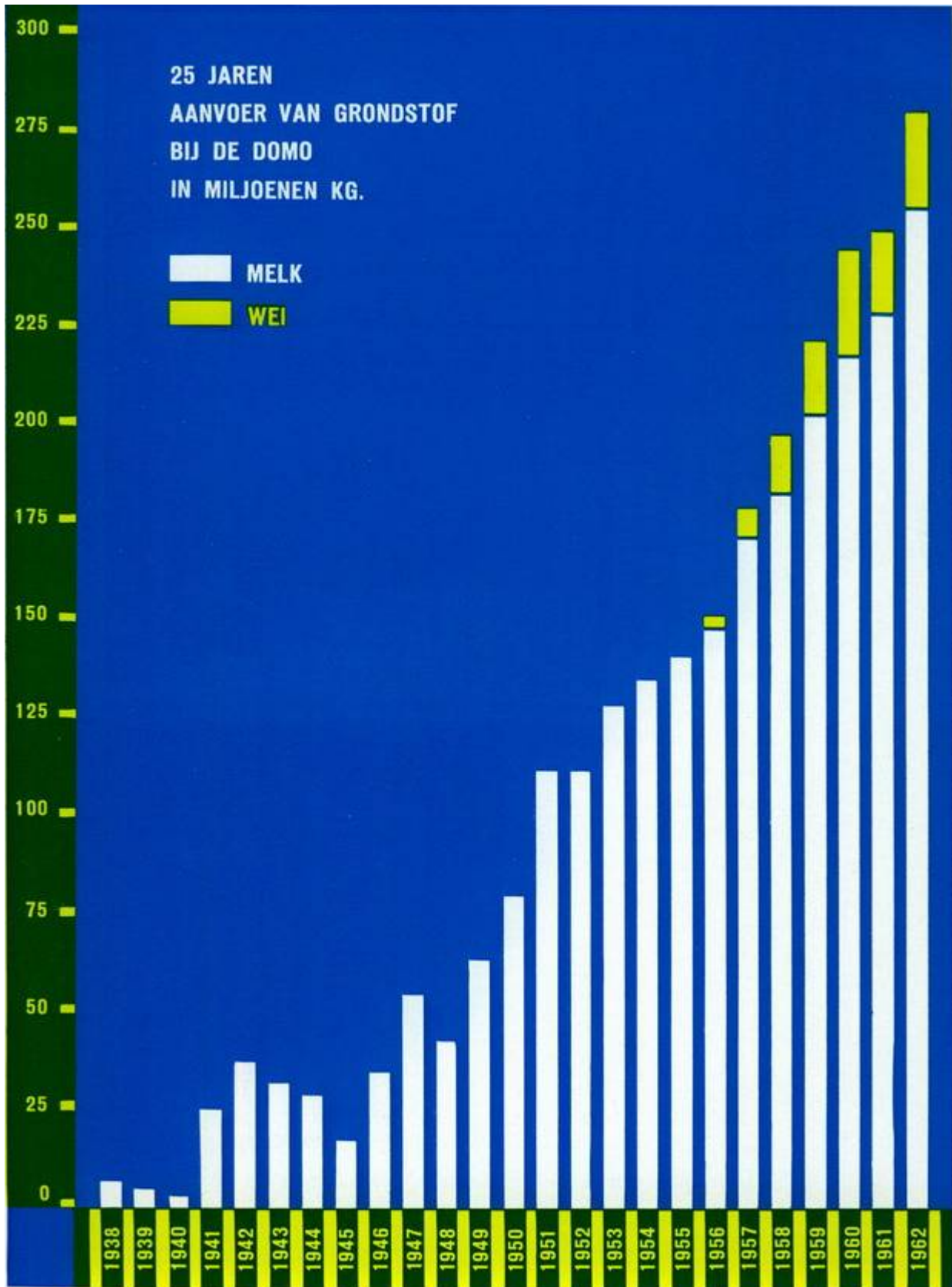
en zetten er nu achter:

„In het nu wat worden zal”.

Zal dit, zoals wij nu werken, ook passen in de toekomst, in de stroomversnelling van een zo dynamische tijd?

Ik ben van mening, dat, zoals de DOMO werd gesticht en zoals ze de eerste jaren heeft gewerkt, dit goed is geweest. Het is bij het begin goed geweest de zelfstandigheid en zelfwerkzaamheid praktisch geheel bij de fabrieken te laten. Trouwens, wanneer direkt de vele „heilige huisjes” waren aangetast, was er m.i. nooit een DOMO gekomen. We leefden 25 jaar geleden in een heel andere tijd dan we nu meemaken. Doch ik ben er vast van overtuigd dat, wil de boer met zijn collega's elders meekomen, wil hij de hoogste waarde uit de melk halen, ook hij het roer drastisch zal moeten omgooien. En dit zal ook zo snel mogelijk moeten gebeuren.

Het zal in de toekomst niet meer mogelijk zijn dat de plaatselijke fabriek geheel baas in eigen huis is. Het is economisch niet meer verantwoord dat elke fabriek maar investeert naar eigen goedvinden zonder dat grondig wordt nagegaan en vastgesteld of investeren economisch verantwoord is.

Door steeds grotere technische mogelijkheden gaan we in elke industrie naar grotere eenheden. De kostprijs moet worden verlaagd. De primaire en secundaire lonen stijgen. De arbeidstijd wordt korter. Alleen grotere eenheden kunnen het hoofd bieden aan deze en andere problemen. **De zuivelindustrie kan en mag niet achterblijven.**

We hebben ook in onze zuivelindustrie een grote omwenteling in de produktiemethoden. Mechanisatie en automatisering roepen om grotere bedrijven. We behoeven alleen maar te wijzen op de automatisering en mechanisering van de kaasmakerij. Was vroeger een kaasfabriek met 10 milj. kg. melk een bedrijf dat er zijn mocht, deskundigen spreken nu al van kaasbedrijven van 40 – 60 milj. kg. melk per bedrijf. Maar deze bedrijven zullen weer alleen economisch kunnen werken bij een zgn. vierkante melkbezetting, d.w.z. 's zomers en 's winters ongeveer evenveel melk. Individueel is dit niet mogelijk, omdat de zomerproduktie van de melk nu eenmaal het dubbele is van de winterproduktie. Een vierkant bedrijf is slechts mogelijk door een grotere samenwerking. Elders in het land zagen we melkinrichtingen verrijzen met 50 milj. kg. omzet. De gehele consumptiemelk omzet in het werkgebied [93] van de DOMO van bijna 60 Milj. Kg, wordt geproduceerd in 6 à 10 melkinrichtingen.

Op enkele ontvangstations na produceert elke fabriek hier nog een beetje boter, waarvoor een dure karn en een botermaker nodig zijn. Vele toestanden, die in het verleden als de meest normale golden, passen niet meer in deze tijd en nog minder in de toekomst. En we kunnen rustig zeggen dat wij bij alle vooruitgang nog slechts aan het begin staan.

Wanneer we de DOMO-leden indelen in groepen, dan hebben we

3 fabrieken met minder dan	3	milj. kg. melk
9 fabrieken met	3- 5	milj. kg. melk
25 fabrieken met	5-10	milj. kg. melk
7 fabrieken met	10-15	milj. kg. melk
0 fabrieken met	15-20	milj. kg. melk
4 fabrieken met meer dan	20	milj. kg. melk

Maken we een indeling van de kaasfabrieken, dan zien we het volgende beeld:

3 fabrieken met minder dan	5	milj. kg. melk
10 fabrieken met	5- 10	milj. kg. melk
5 fabrieken met	10-15	milj. kg. melk
5 fabrieken met meer dan	15	milj. kg. melk

De grote en vele mogelijkheden kennende in de zuivel, moeten we toch erkennen, dat een groot deel van onze fabrieken beslist te klein is om van deze mogelijkheden te profiteren. Trouwens ook om directe financiële redenen zal er veel moeten veranderen. Laat dan de gemiddelde melkprijs de toets der vergelijking met andere gebieden kunnen doorstaan, er komen toch tussen de uitbetaalde melkprijzen der individuele fabrieken verschillen voor van 2 tot 2½ ' cent per kg melk, gelijkstaande met f 80,- à f 100,- per koe.

Het is over het algemeen verheugend, dat de boer wel overtuigd is **dat** er iets moet gebeuren. Aan de andere kant wil hij graag houden wat in zijn woonplaats is opgebouwd.

Laden bij een lid

Wagens op weg

Het is niet de bedoeling hier een zuivelplan te ontvouwen. Toch wil ik een aantal punten noemen die m.i. zo snel mogelijk moeten worden bestudeerd. Zo acht ik het ten enenmale onjuist dat in het kader van de DOMO, die bijna de helft van de melk van de leden-fabrieken ontvangt, deze laatste toch volkomen zelfstandig zijn. De 10 % leveringsplicht kan hierbij gerust worden verwaarloosd. Eveneens acht ik het onverantwoord, dat de fabrieken van dag tot dag een 100 % vrij leveringsrecht hebben.

Onjuist is het, dat er op de plaatselijke investeringen geen enkele centrale zeggenschap bestaat. Hoogstens kan hier thans de Zuivelbond of de DOMO de waarschuwende vinger opheffen. Wil de boer voor de toekomst de garantie hebben dat zijn melk tot een zo hoog mogelijke waarde wordt gebracht, dan zal:

- de melk in één hand moeten worden gebracht;
- de bestemming van de melk centraal moeten worden geregeld;
- centraal moeten worden bepaald in hoeveel en in welke bedrijven dit zal moeten gebeuren;
- ook de afzet van de produkten in één - coöperatieve - hand moeten worden gebracht;
- het gewenst zijn dat de boeren in het DOMO-gebied rechtstreeks lid zijn van één grote coöperatieve vereniging;
- de melkprijs voor al deze boeren dezelfde moet zijn.

Door dit neer te schrijven besef ik volkomen dat de boeren en de directeuren zich de ogen wel zullen uitwrijven. Toch ben ik er van overtuigd dat de genoemde punten vroeg of laat werkelijkheid zullen worden. Door ze te noemen zullen ze de aandacht trekken. Boeren en vooral jonge boeren: Ge kunt trots zijn op hetgeen in ons gebied tot stand is gebracht. Blijf hier echter niet bij stilstaan. Door alleen te beheren hetgeen ge nu hebt, zult ge spoedig ondervinden dat stilstand achteruitgang wordt.

Daarom zeg ik tot U allen: Verstaat de tijd waarin ge thans leeft. In menig opzicht kwam ons gebied vroeger achteraan bij de overige provincies. Dit is wel radikaal veranderd. Maar zorgt er voor dat ge ook bij blijft, ook op zuivelgebied. Zorgt er voor dat ge nationaal en internationaal (E.E.G.) zult kunnen en mogen mee doen. De mogelijkheden hiervoor zijn er. Als ge ze maar wilt zien en grijpen. Evenals in het laatst van de vorige eeuw de fabrieken er kwamen, zo is in 1938 de D.O.M.O., gedreven door de nood der tijden, opgericht. In 1948 kwam de DOMO tot stand, omdat men overtuigd was dat allen tezamen meer kunnen dan ieder afzonderlijk. Pas dit principe van samenwerking ook nu toe met achterstelling van het „eigen ik”. Bij verdere samenwerking gaan bepaalde eigen bevoegdheden verloren, maar er komen grotere gezamenlijke bevoegdheden voor in de plaats.

Bij het slaan van de zilveren mijlpaal kan de DOMO terug zien op een periode van sterke groei en grote ontwikkeling. Laat de boer ook de komende periode de handen ineen slaan op een wijze, die past en economisch is in de tijd van nu en straks. Samenwerken aan één onverbreekelijk eigen zuivelhuis onder het aloude en steeds nieuw blijvende devies:

EENDRACHT MAAKT MACHT TWEEDRACHT BREEKT KRACHT!

Dat het zo moge zijn!

De samensteller,

ROLDE, oktober 1962

[96] AANVULLING

In het voorgaande heb ik enkele bezwaren van de organisatie van de DOMO naar voren gebracht die m.i. zo spoedig mogelijk om een oplossing vroegen. Ik noemde als voornaamste bezwaren een leveringsplicht van slechts 10% en een leveringsrecht van 100 %. Deze hebben tot gevolg, dat er geen enkele centrale zeggenschap of regeling over de bestemming van de melk bestaat. Dan is er nog het bezwaar dat de aansprakelijkheid, de saldo-verdeling en het stemrecht voor 75 % ligt op de geleverde melk en voor 25 % op de door de leden van veehouders ontvangen melk. Deze toestand brengt ook grote fiscale nadelen met zich mee.

Het spreekt vanzelf, dat het DOMO-bestuur zich gedurende de laatste jaren dikwijls met deze zaken bezig hield. Verscheiden voorstellen tot verbetering werden ontworpen en weer verworpen. Nu is het ook niet gemakkelijk om iets te scheppen dat ieder bevredigt. Daarvoor zijn de aangesloten fabrieken te verschillend van aard. Immers de bedrijfstypen variëren van het eenvoudige melkontvangststation, dat de melk van veehouders ontvangt, slechts afkoelt en dan geheel onbewerkt doorlevert, tot aan de fabriek die praktisch alle melk zelf verwerkt en hoogstens in de periode van de topproductie een kleine hoeveelheid melk afstoot. Als de een in een ontworpen regeling voordeel ziet, ontdekt de ander een nadeel. Het schijnt daarnaast erg moeilijk te zijn om het vraagstuk algemeen te zien. Na ernstige studie en grondige voorbereiding kwam het bestuur van de DOMO eind 1962 met een zeer belangrijk voorstel. Dit voorstel behelsde een belangrijke wijziging van de statuten namelijk om de aansprakelijkheid, het stemrecht en de jaarlijkse verdeling van het exploitatiesaldo voortaan te leggen op de aan de DOMO geleverde melk.

Daarbij zullen de DOMO-leden worden verdeeld in drie groepen, te weten: A-leden: hiertoe behoren de fabrieken, die 100 % van hun melk aan de DOMO leveren na aftrek van de consumptiemelk en de aan de boerderij teruggeleverde melk.

De DOMO stelt elk jaar een percentage vast van de te verwerken melk bij het A-lid. De door de fabriek hieruit gemaakte producten zijn dan natuurlijk van de DOMO. De resterende hoeveelheid melk haalt de DOMO af. Alle geleverde melk speelt dus mee in de factoren aansprakelijkheid, stemrecht en verdeling van het saldo. **B-leden:** dit zijn de fabrieken die, evenals bij de oude statuten, op vrijwillige basis melk leveren aan het centrale bedrijf. Natuurlijk valt de eventueel „thuis” verwerkte melk hier **niet** onder de factoren aansprakelijkheid, stemrecht en saldo-verdeling. C-leden: dit zijn de coöperatieve verenigingen van melkveehouders, die zelf geen fabriek meer exploiteren.

Verder is bepaald, dat een B-lid wel A-lid kan worden, maar een A-lid kan na 1 januari 1964 geen B-lid meer worden.

Voorts werd nog bepaald, dat behalve de voorzitter voortaan ook de sekretaris van het bestuur rechtstreeks door de ledenvergadering wordt gekozen en ook steeds herkiesbaar is, behoudens dan na de leeftijdsgrens van 65 jaar. Dit houdt namelijk verband met het feit, dat het steeds moeilijker wordt om bestuursleden te vinden, die de nodige tijd, die voor het werk vereist is, beschikbaar kunnen stellen. De bovenstaande voorstellen werden in een 6-tal kringvergaderingen met de fabrieksbesturen besproken, nl. te Gieten, Vries, Beilen, Emmen, Hoogeveen en Havelte. In deze kringvergaderingen was duidelijk naar voren gekomen, dat men algemeen wel van gedachte was,

dat de oude regelingen moeilijk te handhaven waren. Natuurlijk kwamen ook bezwaren naar voren.

Na de behandeling in de kringvergaderingen kwamen de voorstellen in behandeling in de ledenvergadering van 17 december 1962. Het is verheugend, dat de ledenvergadering het voorstel van het bestuur met grote meerderheid aanvaardde.

Er zijn in het verleden verschillende stapjes en stappen gedaan op de weg naar de eenheid. Op 17 december 1962 werd weer een stap vooruit gemaakt, een grote stap zelfs, misschien wel een sprong. Hopelijk zal bij een volgende mijlpaal in het bestaan van de DOMO met trots kunnen worden neergeschreven, dat alle boeren uit het DOMO-gebied dan één en dezelfde – en dan hoge – prijs voor de melk ontvangen.

ROLDE, januari 1963

De samensteller
Tj. Boijenga

ZIJ, DIE DE DOMO LEIDING GAVEN

Voorzitters

B. J. Kooistra	Beilen	1938 - 1941
A. G. Döbken	Buinen	1941 - 1945
H. Dekker	Nijeveen	1945 -

Onder-voorzitters

A. G. Döbken	Buinen	1938 - 1941
J. Beijering Hzn.	Grollo	1941 - 1945
J. Klaversma	Rogat	1945 - 1949
G. J. Wilms	Schoonebeek	1949 -

Sekretarissen

A. Ybema	Eext	1938 - 1949
L. Koops	Zweelo	1950 -

Direkteur

A. Ybema	Beilen	1948 -
----------	--------	--------

Bestuursleden

B. J. Kooistra	Beilen	1938 - 1941
A. Ybema	Eext	1938 - 1949
A. G. Döbken	Buinen	1938 - 1945
R. v. d. Wetering	Rogat	1938 - 1939
J. Beijering Hzn.	Grollo	1938 - 1945
H. B. Oortwijn	Vries	1941 - 1948
J. Klaversma	Rogat	1942 - 1949
H. Dekker	Nijeveen	1945 -
L. Koops	Zweelo	1945 -
G. J. Wilms	Schoonebeek	1948 -
K. Hooiveld	Gasselternijveen	1948 - 1956
R. Boerma	Vries	1948 - 1959
J. Meijering	Beilen	1948 - 1956
L. Vredeveld	Beilen	1948 - 1955
B. U. Smid	Eext	1949 - 1956
K. Westerhof	Haalweide	1949 - 1958
A. Muggen	Beilen	1956 -
C. Oosting	Beilen	1957 -
W. L. v. d. Spoel	Assen	1957 -
A. J. Idema	Dalen	1957 -
R. Schuurmans	Ruinerwold	1959 -
J. G. Aukema	Roden	1960 -

Adviserende bestuursleden

ir. W. Bakker	Assen	1938 - 1957
Tj. Boijenga	Rolde	1938 - 1963
ir. H. J. ter Veer	Assen	1944 - 1958

LEDENLIJST PER 1 JANUARI 1963

Coöp. Zuivelfabr. te:	Voorzitter:	Direkteur:
Anlo	J. R. Schuiling	A. Dokter
Assen	W. L. v. d. Spoel	T. Oosterloo
Beilen	A. de Haan	
Borger	L. Kinds	H. Baltjes
Buinen	G. Kuiper Gzn.	J. de Boer
Bunne	R. Hoenderken	D. Jaarsma
Dalerveen	J. Honning	W. Bakker
Diever	R. Fransen	G. de Jong
Dwingelo	P. Mulder Czn.	K. Schoenmaker
Eelde	L. Brink	E. Harms
Eemster	J. Hessels	B. Kingma
Eext	W. Buitter	A. Pot
Emmen, „Cominzo“	L. G. Bartels	
met fabrieken te:		
Coevorden		A. Oosterhof
Dalen		A. J. Idema
Exlo		H. Stobbe
Noord-Barge		R. W. Nijhoff
Farmsum (Gr.)	A. P. Veenkamp	
Gasselternijv.mond	G. v. Sluis	A. Talsma
Gees	H. L. Dekker	A. Langenbach
Gieten	E. Keun	J. Fuller
Glimmen	W. Hogen Esch	E. Mellens
Grollo	H. Popping	K. de Raad
Haalweide	A. H. Robaard	K. Westerhof
Havelte	T. v. Essen	B. Faber
Hoogersmilde	R. Veldman	H. Vrieling
Hoogeveen, „D.O.C.“	F. Kremer	
met fabrieken te:		
Hoogeveen		W. Hoogterp
Ruinen		R.W.v.d.Molen
Zuidwolde		J. Andrae
Hooghalen	O. Eleveld	A. v. Rosmalen
Koekange	H. Drost Tzn.	L. Lolkema
Laude (Gr.)	Kr. Kraai Jzn.	ir. S. Broersma
Nieuw Schoonebeek	B. H. Buter	B. Prins
Norg	A. Stevens	A. Rijks
Nijeveen-Kolderveen	A. Voerman	I. Jelsma
Odoorn	J. Kuipers Gzn.	A. Lodeweegs
Oosterhesselen	Jac. Pol	J. Blom
Peize	J. Eilders	J. Oosterhoff
Roden	Js. Willems Hzn.	A. Annema
Rogat	A. H. Werners	J. Tuinstra
Rolde	Jt. Bakker	J. Nicolai
Ruinerwold	J. W. Pol	R. Schuurmans
Schoonebeek	G. J. Wilms	L. de Jong
Sleen	H. Kamping	J. Schans
Uffelte	H. Schenkel Wzn.	M. Lubbinge
Vries	G. Brink	G. Alting
Wapse	A. v. Zomeren	A. Nijmeijer
Wapserveen	A. Oosterveld	J.N.v.Stipriaan
Westerbork	J. Hadders	W. Bangma
Zuidlaren	B. Leving	J.R.Meijeringh
Zweelo	L. Hadders	L. Koops

CHRONOLOGISCH OVERZICHT VAN DE ONTWIKKELING VAN DE DOMO

5 maart	1938	De D.O.M.O. wordt opgericht.
7 maart	1938	De eerste melk wordt aan de D.O.M.O. geleverd.
31 mei	1939	De leden spreken over het verwerken van de melk door de D.O.M.O.
15 mei	1941	De N.Z.C. draagt de verzorging van het vervoer, de administratie, de afrekening en de produk tieregeling in Drenthe aan de D.O.M.O. op.
23 juli	1944	Het D.O.M.O.-bestuur benoemt een studiec ommissie.
6 september	1944	Het B. v. Z. schakelt de D.O.M. O. in voor de financiële verzorging van de produktierege ling, de afvoer en de distributie van boter en kaas.
9 juni	1945	De werkzaamheden, in sept. 1944 begonnen, worden beëindigd.
30 maart	1946	De studiec ommissie concludeert tot het stichten van een centraal melkproduktenbedrijf.
1 juni	1946	Er wordt een technische-bouw-commissie ingesteld.
27 september	1946	De technische-bouw-commissie wordt geïnstalleerd.
25 maart	1948	De leden van de C.Z. Beilen verkopen hun fabriek aan de D.O.M.O. De naam wordt ge wij- zigt in DOMO. Het bestuur van de DOMO besluit een verstuivingspoederbedrijf te bou- wen.
24 april	1948	De heer A. Ybema wordt benoemd tot algemeen directeur. De fabriek te Beilen wordt overgenomen.
30 oktober	1948	Het verstuivingspoederbedrijf en 3 dienstwoningen worden aanbesteed.
15 januari	1949	De Commissaris der Koningin in Drenthe legt de eerste steen.
4 juni	1949	De leden aanvaarden de conclusie van de studiec ommissie.
28 oktober	1949	De commissie Zuivelplan Drenthe wordt ingesteld.
17 december	1949	Besloten wordt een kaasmakerij te bouwen en de hatmakerpoederinstallatie met 4 walsen uit te breiden tot 6.
27 april	1950	Het DOMO-bedrijf wordt geopend door Minister Mansholt.
2 juni	1950	H.M. de Koningin en Z.K.H. Prins Bernhard bezoeken de DOMO.
1 juli	1950	DOMO en Sterovita beginnen samen de melklevering aan de Amerik. troepen in W.-Duits- land.
30 september	1950	Besloten wordt een 2e indampinstallatie en 2 stoomketels aan te schaffen en het ketelhuis te verbouwen.
15 augustus	1951	De kaasmakerij wordt in gebruik genomen, even later het laboratorium.
23 februari	1952	De DOMO wordt lid van de N.C.M. en N.C.K.
31 mei	1952	In Groningen wordt een melkinrichting gekocht.
14 juni	1952	De DOMO begint de exploitatie van de Groninger melkinrichting.
13 december	1952	Besloten wordt de Groninger melkinrichting te verbouwen.
29 augustus	1953	De DOMO te Beilen neemt de 4 walsenpoedermachines, een 2e indampinstallatie en een 2e verstuivingstoren in gebruik. Uitbreiding van het ketelhuis, aankoop van 30.000 m2 grond.
21 december	1953	De DOMO beëindigt het lidmaatschap N.C.M. en neemt de export van melkpoeder zelf ter hand.
18 september	1954	Besloten wordt pakhuizen, werkplaatsen enz. te bouwen.
29 oktober	1955	Aankoop 3 Lijempbedrijven: 2 in Groningen, 1 in Sappemeer.
26 november	1955	De DOMO neemt bovengenoemde bedrijven over.
11 mei	1956	Samen met de Coöp. Condensfabriek te Leeuwarden neemt de DOMO de „Ommelanden" te Groningen over.
27 december	1956	Eén der Groninger melkinrichtingen wordt gesloten, de andere verbouwd.
13 mei	1957	DOMO en C.C.F. stichten de Rivellafabriek te Wolvega.
24 april	1958	DOMO en C.C.F. stichten de Coöp. Veevoederfabriek te Sloten.
15 april	1959	De DOMO besluit een nieuw kantoor te bouwen.
28 mei	1959	Een 3e verstuivingstoren wordt in gebruik genomen.
1 januari	1960	Het bedrijf te Farmsum wordt overgenomen.
25 mei	1961	Besloten wordt een 4e verstuivingstoren, een 2e melkontvangst en een tanklokaal te bou- wen.
1 maart	1962	Het nieuwe kantoor wordt in gebruik genomen.
2 september	1962	Besloten wordt een nieuwe melkinrichting in Groningen te bouwen.
17 december	1962	De statuten worden belangrijk gewijzigd.
5 maart	1963	De DOMO bestaat 25 jaar tevens is de heer A. Ybema 25 jaar aan de DOMO verbonden.

Literatuur:

J. Homan, 1944: 100 jaar Drents Landbouw Genootschap
Prof. Dr. C. H. Edelman, 1943: De geschriften van Harm Tiesing
Tj. Boijenga, 1952: Drenthe bouwt: De start van de DOMO
DOMO: Jaarverslagen
Drentse Zuivelbond: Jaarverslagen

Vormgeving:

L. V. Bartels
Hoofd afd. Propaganda Kon. Ned. Zuivelbond F.N.Z.

Druk:

N.V. Drukkerij de Eendracht, Schiedam

